

PLATSPYRAMIDEN

En analysmodell för
platsutveckling

Anna Johansson

Examensarbete/Självständigt arbete • 30 hp

Sveriges lantbruksuniversitet, SLU

Fakulteten för naturresurser och
jordbruksvetenskap

Landskapsarkitektprogrammet - Uppsala

Uppsala 2023

Platspyramiden

En analysmodell för platsutveckling

The Place Pyramid - An Analysis Model for Placemaking

Anna Johansson

Handledare: Hildegun Nilsson Varhelyi, SLU, institutionen för stad och land
Examinator: Vera Vicenzotti, SLU, institutionen för stad och land
Bitr. examinator: Viveka Hoff, SLU, institutionen för stad och land

Omfattning: 30hp
Nivå och fördjupning: Avancerad nivå A2E
Kurstitel: Självständigt arbete i landskapsarkitektur, A2E - landskapsarkitekturprogrammet - Uppsala
Kurskod: EX0860
Program/utbildning: Landskapsarkitekturprogrammet - Uppsala
Kursansvarig inst.: Institutionen för stad och land
Utgivningsort: Uppsala
Utgivningsår: 2023
Upphovsrätt: Alla bilder används med upphovspersonens tillstånd
Originalformat: A4
Elektronisk publicering: <https://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: Platsutveckling, Placemaking, Platsanalys, Nytorget, Brunkebergstorg, Hökarängen, Landskapsarkitektur, Stadsbyggnad

Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap

Institutionen för stad och land

Avdelningen för landskapsarkitektur

Publicering och arkivering

Godkända självständiga arbeten (examensarbeten) vid SLU publiceras elektroniskt. Som student äger du upphovsrätten till ditt arbete och behöver godkänna publiceringen. Om du kryssar i JA, så kommer fulltexten (pdf-filen) och metadata bli synliga och sökbara på internet. Om du kryssar i NEJ, kommer endast metadata och sammanfattning bli synliga och sökbara. Även om du inte publicerar fulltexten kommer den arkiveras digitalt. Om fler än en person har skrivit arbetet gäller krysset för samtliga författare. Läs om SLU:s publiceringsavtal här:

•<https://www.slu.se/site/bibliotek/publicera-och-analysera/registrera-ochpublicera/avtal-for-publicering/>.

JA, jag/vi ger härmed min/vår tillåtelse till att föreliggande arbete publiceras enligt SLU:s avtal om överlåtelse av rätt att publicera verk.

NEJ, jag/vi ger inte min/vår tillåtelse att publicera fulltexten av föreliggande arbete. Arbetet laddas dock upp för arkivering och metadata och sammanfattning blir synliga och sökbara.

Förord

Bakgrunden till detta examensarbete är att jag har under åren på landskapsarkitektprogrammet har intresserat mig för stadsbyggnad och platsutveckling. Jag tycker att det är värdefullt att förstå den bredare samhällsliga kontexten som landskapsarkitekturen befinner sig i och hur det arbete vi gör samspelar med andra aktörer, både inom samhällsbyggnadssektorn och bortom den. Hur en plats skapas och används påverkas av fler aspekter än de design- och planeringsperspektiv som utbildningen fokuserar på. Medvetenhet om detta ökar landskapsarkitekters förutsättningar att göra ett så bra jobb som möjligt. Till följd av detta intresse tog jag kontakt med stadsbyggnadskonsulten Spacescape med förfrågan att få skriva mitt examensarbete i samarbete med dem. Ett möte med VD Alexander Ståhle landade i att projektet "Platspotential" som genomförs under våren 2023 skulle vara ett passande projekt att skriva ett examensarbete om. Projektets syfte är att ta fram ett analysverktyg för att identifiera potential för platsutveckling i urbana miljöer. Detta görs genom att undersöka framgångsfaktorer och framgångsindikatorer hos platser som redan gjort en platsutvecklingsresa. Beställare av projektet är Centrum för AMP (Centrum för Affärs- och medborgarplatsmodellen) och Fastighetsägarna. Samarbetet med Spacescape har bestått av gemensam datainsamling och idéutbyte, men slutprodukterna är separata.

Tack till:

Min handledare Hildegun Nilsson Varhelyi
- för din uppmuntran, stöd och klarsynta kritik.

Alexander Ståhle och Karin Lobo Lundgren
- för givande idéutbyte och gott samarbete genom hela processen.

Samtliga kollegor på Spacescape
- som försett mig med data och delat med er av kunskap och erfarenhet.

Nära och kära
- för att ni delar min glädje i topparna och stöttar mig i svackorna.

Sammandrag

Offentliga platser är den komponent som bär största delen av stadens värden. Många kommuner i Sverige möter utmaningar kopplade till livskvaliteten i staden, vissa på grund av en snabbt växande befolkning och andra på grund av att krympande befolkning. Att tillämpa platsutveckling kan vara ett sätt bidra till lösningen på dessa problem genom att ge mer liv åt stadens offentliga platser. Syftet med detta arbete är att bidra till ökad förståelse för relationen mellan platsers observerbara aspekter och platsutvecklingsprocesser. Detta görs genom att utveckla en analysmodell för platsutveckling som kartlägger de kvantitativa faktorer som gör en plats framgångsrik samt indikatorerna som visar att en plats är framgångsrik. Analysmodellen Platspyramiden utvecklas baserat på olika referenser inom stadsplanering, arkitektur och platsutveckling. Modellen kategoriserar variabler som kännetecknar framgångsrika platser i två grupper: framgångsfaktorer och framgångsindikatorer. Faktorerna klassificeras i två kategorier: de som avgörs i stadsbyggnadsskedet och de som är relaterade till kvalitén på stadsrummet och därmed är mer flexibla. Tre fallstudier genomförs för att illustrera hur pyramiden kan användas och för att ge exempel på olika platsutvecklingsprocesser. De platser som studeras är Nytorget, Hökarängen centrum och Brunkebergstorg i Stockholm. Studien belyser både likheter och skillnader i platsutvecklingsprocesserna och visar att en plats inte nödvändigtvis behöver ha samtliga framgångsfaktorer för att ha ett rikt stadsliv. Arbetet bidrar till en bredare förståelse för platsutveckling genom att göra kopplingar mellan stadsplanering och platsutveckling.

Summary

Introduction

Public places are crucial for creating value in cities. The quality of public places plays a significant role in determining safety, inclusion, health, and fostering a sense of community and identity. Swedish cities face the challenge of improving the quality of public spaces, some are struggling to accommodate population growth and others are finding it difficult to attract residents. Placemaking has emerged as a potential solution for these challenges. While there is a considerable interest in placemaking in Sweden, the existing literature lacks a comprehensive understanding of the relation between the placemaking process and the visible aspects of places. Additionally, the role of urban planning in placemaking remains underexplored.

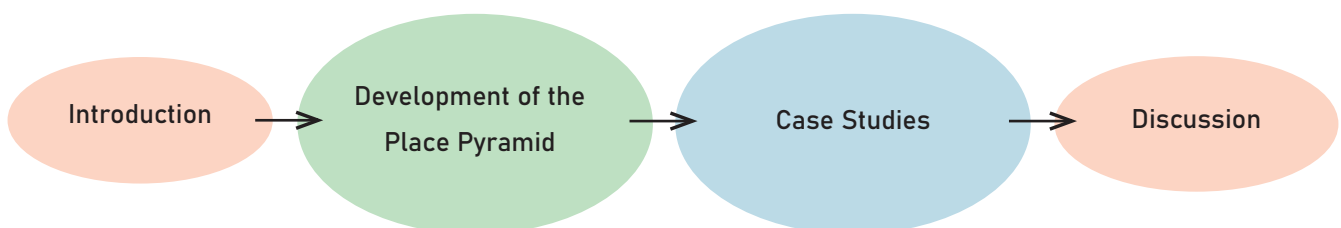
Aim, Research Questions, and Limitations

This thesis aims to contribute to the knowledge and understanding of placemaking processes by clarifying the factors that contribute to successful places, thereby enhancing future placemaking projects. The research seeks to develop an analysis model for placemaking processes and address the following research questions: 1) How can an analysis model for

placemaking be designed? 2) How can this model enhance the understanding of the factors that make a place successful? The research focuses on investigating tangible aspects of place that can be measured, while intangibles such as place identity, image, and sense of safety are not covered in this study.

Method

The report consists of two main parts that address the research questions. Firstly, the analysis model "The Place Pyramid" is developed based on references from urban planning, architecture, and placemaking. The variables included in the model are derived from the analysis tool Stadslivsindex, and each variable is supported and explained using a range of references. Secondly, three case studies of Nytorget, Hökarängen centrum, and Brunkebergstorg in Stockholm are conducted to illustrate the application of the model and provide diverse examples of placemaking processes. The history, development process, and data related to the variables in the pyramid are collected through literature research, interviews, GIS, site visits, observation studies, and sun studies.

The figure shows the structure of the thesis.

The Place Pyramid

Before introducing the analysis tool, the concept of placemaking is further explored, including different types such as traditional, strategic, creative, and tactical placemaking, along with their respective purposes. The critique of placemaking from the gentrification perspective is addressed.

The Place Pyramid comprises three layers: urban planning, space design, and street life. The two bottom layers cover success factors, while the top layer represents indicators of success. The factors in the urban planning and design layer are typically determined at an early stage and are slow and complex to change. The factors in the space design layer are more flexible and can be incorporated through the placemaking process.

Case Studies

Nytorget, situated at Södermalm, exhibits major success factors, including the presence of a local business organization that has created a unique supply and atmosphere in the surrounding area. Since the 1990s, the place has attracted visitors from across Stockholm with its distinctive bars, shops, and cafés. Other success factors include cultural events, characteristic architecture, and a diversity of functions.

Hökarängen, one of Stockholm’s earliest subway suburbs, experienced a decline during the 1980s and 1990s. To revitalize the center and promote a sustainable lifestyle, the main real estate owner in the area initiated the ”Sustainable Hökarängen” project. The involvement and collaboration of multiple actors, along with the integrated location and a wide range of services, contribute to the success of this place.

The figure shows The Place Pyramid.

Brunkebergstorg, located centrally in Stockholm city, suffers from being hidden and disconnected from the urban fabric, resulting in emptiness and a lack of safety. However, in the 2010s, the square was activated through the introduction of food trucks and festivals. Subsequently, significant investments were made in the area, including the renovation of the shopping mall's lower floors for new restaurants and hotels, as well as a redesigned square. Nevertheless, the success of Brunkebergstorg remains ambiguous, as the hidden location poses challenges that are difficult to fully overcome.

The case studies reveal both similarities and differences in the placemaking processes. It is evident that a place does not require all the identified success factors to be successful; weaknesses can be compensated for by the strength of other factors. The case studies also demonstrate how different placemaking processes can unfold based on intentions and engaged actors. Additionally, the studies highlight the challenges of determining the success of a place, which is often ambiguous.

Discussion

The research aims to provide a model that guides individuals in understanding placemaking processes by mapping success factors and indicators. It is crucial to emphasize that reality is too complex to capture fully in a theoretical model. The Place Pyramid is intended to serve as a compass for enhancing professional discernment rather than being a definitive quantitative tool for understanding placemaking. The primary contribution of this thesis lies in placing landscape architecture within a broader context of actors and events beyond the traditional scope of landscape architects. Furthermore, the thesis explores the relationship between placemaking and urban planning, an area that remains largely unexplored.

To strengthen the results, it would have been beneficial to conduct more interviews with place users and investigate the intangible aspects of place. Future research topics could include exploring the relationship between academic models and measurement, examining the tool's applicability in smaller cities, considering demographic variables as factors, and exploring the tool's potential for uncovering place potential.

The photos show the places selected for the case study: Nytorget, Hökarängen centrum and Brunkebergstorg.

Innehåll

1. INTRODUKTION	12		
1.1. Inledning	13		
1.2. Syfte & frågeställningar	15		
1.2.1. Syfte	15		
1.2.2. Frågeställningar	15		
1.3. Avgränsning	15		
1.4. Metod	16		
1.4.1. Utveckling av Platspyramiden	17		
1.4.2. Fallstudier	19		
2. PLATSPYRAMIDEN	24		
2.1. Platsutveckling	25		
2.1.1. Typer av platsutveckling	25		
2.1.2. Kritik mot platsutveckling	26		
2.2. Platspyramiden	27		
2.2.1. Uppbyggnad	27		
2.2.2. Användning	28		
2.3. Pyramidens delar	29		
2.3.1. Stadsbyggnad	29		
2.3.2. Stadsrum	30		
2.3.3. Stadsbyggnad och stadsrum	32		
2.3.4. Stadsliv	33		
3. FALLSTUDIER	35		
3.1. Nytorget	36		
3.1.1. Historisk bakgrund	36		
3.1.2. Platsutveckling	37		
3.1.3. Sammanfattning av viktiga händelser och aktörer	38		
3.1.4. Data	39		
3.1.5. Analys	41		
3.2. Hökarängen centrum	43		
3.2.1. Historisk bakgrund	43		
3.2.2. Platsutveckling	44		
3.2.3. Sammanfattning av viktiga händelser och aktörer	46		
3.2.4. Data	47		
3.2.5. Analys	49		
3.3. Brunkebergstorg	51		
3.3.1. Historisk bakgrund	51		
3.3.2. Platsutveckling	52		
		3.3.3. Sammanfattning av viktiga händelser och aktörer	54
		3.3.4. Data	55
		3.3.5. Analys	57
		3.4. Sammanfattande analys av fallstudierna	60
			60
		4. DISKUSSION	62
		4.1. Diskussion av resultatet	63
		4.2. Diskussion av Metoden	65
		4.3. Vidare studier	66
		4.4. Slutsats	67
		Referenser	68
		Bilaga 1: intervjufrågor	74

Figurförteckning

Figur 1. Illustration som visar uppsatsens upplägg.

Figur 2. Illustration som visar en sammanfattning av faktorerna i Stadslivsindex (Kleberg et al. 2019:54).

Figur 3. Illustration som visar fallstudieplatsernas placering i Stockholm (©Lantmäteriet 2023 med bearbetning).

Figur 4. Illustration av hur befolkningstätheten mättes (©Lantmäteriet 2023 med bearbetning).

Figur 5. Illustration av de fyra olika typerna av platsutveckling.

Figur 6. Illustration som visar platspyramiden.

Figur 7. Illustration som visar potentiella aktörer som påverkar och påverkas av platsutveckling.

Figur 8. Illustration som visar platsavgränsningen av Nytorget (©Lantmäteriet 2023 med bearbetning).

Figur 9. Historiskt fotografi av Nytorget från år 1902 (Larssons Ateljé 1902).

Figur 10. Fotografi som visar en överblick av Nytorget (©Lantmäteriet 2023 med bearbetning).

Figur 11. Illustration som visar resultatet av choice-analysen som gjordes för att undersöka Nytorgets integration (©Lantmäteriet 2023 med bearbetning).

Figur 12. Fotografi som visar lekplatsen på Nytorget.

Figur 13. Fotografi som visar fasaderna längs östra sidan av Nytorget.

Figur 14. Fotografi som visar tillfälliga spelinstallationer på Nytorget.

Figur 15. Fotografi som visar Bror Hjorts skulptur Lek på Nytorget.

Figur 16. Fotografi som visar Urban Deli på Nytorget.

Figur 17. Fotografi som visar fontänen och konstgräsmattan på Nytorget.

Figur 18. Fotografi som visar grönskan på Nytorget.

Figur 19. Illustration som visar platsavgränsning av Hökarängen (©Lantmäteriet 2023 med bearbetning).

Figur 20. Historiskt fotografi som visar Sveriges första gågata i Hökarängen centrum (Helldén 1962).

Figur 21. Fotografi som visar en överblick av Hökarängens torg.

Figur 22. Illustration som visar resultatet av choice-analysen som gjordes för att undersöka Hökarängens integration (©Lantmäteriet 2023 med bearbetning).

Figur 23. Fotografi som visar loppmarknad på Hökarängens torg.

Figur 24. Fotografi som visar fontänen på Hökarängens torg.

Figur 25. Fotografi som visar neonskyltarna på Hökarängens gågata.

Figur 26. Fotografi som visar verksamheterna på Hökarängens gågata.

Figur 27. Illustration som visar platsavgränsningen av Brunkebergstorg (©Lantmäteriet 2023 med bearbetning).

Figur 28. Historiskt fotografi av droskstationen på Brunkebergstorg på 1800-talet (Okänd fotograf u.å.).

Figur 29. Fotografi som visar en överblick över Brunkebergstorg.

Figur 30. Historiskt fotografi som visar Brunkebergstorg som busstation (Thomssen u.å.).

Figur 31. Illustration som visar resultatet av choice-analysen som gjordes för att undersöka Brunkebergstorgs integration (©Lantmäteriet 2023 med bearbetning).

Figur 32. Fotografi som visar Riksbankens bottenvåning.

Figur 33. Fotografi som visar en detaljerad entré.

Figur 34. Fotografi som visar grönskan på Brunkebergstorg.

Figur 35. Fotografi som visar Gallerians bottenvåningar.

Figur 36. Fotografi som visar fontänen och sittplatserna kring denna.

Figur 37. Fotografi som visar ingången till Gallerian.

1. INTRODUKTION

I följande kapitel introduceras uppsatsens ämne, problemrymd, syfte och frågeställningar. Därefter presenteras avgränsning samt de metoder som använts.

1.1. Inledning

Offentliga platser är den komponent som bär största delen av stadens värden. Kvaliteten och stadslivet hos gator och torg är avgörande för att skapa trygghet, inkludering, hälsa, identitet och gemenskap i staden (Carmona et al. 2010). I en tid där urbaniseringen fortlöper i rasande takt är det nödvändigt att mobilisera resurser för att staden ska kunna tillhandahålla hög livskvalitet för alla dess invånare (FN 2015). En rad olika aktörer delar på ansvaret att se till att städer utvecklas i en hållbar riktning, bland annat arkitekter, stadsplanerare, fastighetsägare, politiker, organisationer och butiksägare (Carmona et al. 2010). Dessa har möjligheten att forma framtida städer för att förbättra livskvaliteten för dess invånare.

Många kommuner i Sverige möter utmaningar kopplade till livskvaliteten i staden. Till exempel har Stockholm problem med ojämn fördelning av stadskvaliteter som närhet till arbetsplatser, god tillgång till handel, kultur, samhällsservice och väl gestaltade offentliga rum (Stockholms stad 2018). Detta skapar olika förutsättningar för ett gott liv beroende på var i staden man bor. Befolkningen i staden växer och det är utmanande att utveckla staden i den takt som krävs för den förväntade befolkningsökningen. Vidare finns även problem med otrygghet på många platser. Många andra kommuner i Sverige har istället problem med krympande befolkning, vilket försvårar kommunens möjlighet att erbjuda hög kvalitet på välfärd och livsmiljö till följd av lägre skatteintäkter (Syssner 2014). För att vända på trenden behöver kommunen öka stadens attraktivitet i jämförelse med andra kommuner för att få människor att vilja bo där (Vinnova 2013). Ett sätt att göra detta är att öka stadslivet i stadskärnorna genom att utveckla mötesplatserna som finns där.

Platsutveckling är en metod som med sitt holistiska förhållningssätt kan vara en del av lösningen på städernas utmaningar. Den ursprungliga termen för platsutveckling är place making och konceptet föddes under 70-talet i USA i samband med att den ideella organisationen Project for Public Spaces (PPS) grundades av Fred Kent år 1975 (PPS u.å.b). Platsutveckling är både ett förhållningssätt och metod för att skapa bättre offentliga platser som grundar sig i William Whytes idéer och metoder inom stadsbyggnad (ibid.). Det finns väldigt många olika definitioner av platsutveckling, men enligt PPS (u.å.a) är kärnan i konceptet att utveckla de offentliga rummen genom samverkan mellan olika aktörer, med de lokala behoven som utgångspunkt. Platsutveckling kan inkludera ny design, nya verksamheter och temporära event, det viktigaste är att insatserna görs med lokalinvånarnas intressen i fokus (ibid.). Intresset för platsutveckling har ökat i Sverige, både kommuner, fastighetsägare och organisationer arbetar aktivt med detta (Stockholmshem, u.å.; Botkyrka kommun 2022; Centrum för AMP 2023).

Det finns gott om litteratur som behandlar platsutveckling, både från praktiskt och akademiskt perspektiv. Perrault et al. (2020) presenterar en guide för platsutveckling i nordiska kontexter. Denna redogör för vanliga steg i praktiska platsutvecklingsprojekt och hur dessa kan planeras och genomföras. Den ger även flera exempel på lyckade exempel på platsutveckling, där framgångsfaktorer i processerna beskrivs. Ellery et al. (2021) behandlar platsutvecklingsprocesser från ett akademiskt perspektiv genom en omfattande litteraturstudie av de akademiska artiklar om ämnet som producerats från och med år

2015. Utifrån detta har de skapat en teoretisk modell som illustrerar vilka som kan initiera en platsutvecklingsprocess, vilka faktorer som kan påverka processen och hur användare av platser kan påverkas av platsutveckling. Det finns även verktyg för att utvärdera platsers kvalitet och stadsliv utifrån vilka observerbara aspekter den har. Dessa aspekter har till exempel att göra med estetik, sittplatser, tillgång till grönska, tillgång till service och engagerade aktörer. Både Gehl (2010) och Kleberg et al. (2019) presenterar exempel på verktyg som kan användas för att kartlägga egenskaperna hos en plats och utifrån detta bedöma dess kvalitet. Montgomery (1998) bidrar till den akademiska diskursen om framgångsrika platsers fysiska egenskaper med sina 12 förutsättningar för att skapa en bra stad.

Det finns alltså litteratur som behandlar platsutvecklingsprocesser och som behandlar observerbara variabler hos framgångsrika platser. Det finns även gott om fallstudier som beskriver en utvecklingsprocess och vilka faktorer som var viktiga för att platsen skulle

bli framgångsrik (PPS, 2018). Det finns däremot få akademiska undersökningar som behandlar relationen mellan platsutvecklingsprocesser och vilka observerbara förutsättningar som behövs för att göra platser framgångsrika. Vad begreppet framgångsrik plats betyder är en definitionsfråga som skulle kunna utredas i en egen bok. För detta arbete behöver därför en definition väljas, vilket innebär att arbetet kommer att baseras på normativa antaganden. Begreppet framgångsrik plats syftar i detta arbete på en plats som har ett rikt stadsliv, vad detta betyder utvecklas vidare i kapitel 2. Vidare är de observerbara egenskaper som beskrivs i fallstudier av platsutveckling ofta kopplade till stadsrummets flexibla aspekter som går att ändra på i en platsutvecklingsprocess. Faktorer som bestäms i tidiga stadsbyggnadsskeden, som till exempel gatunät och täthet, behandlas inte lika frekvent i litteraturen. Därför är det relevant att i en teoribaserad studie skapa en brygga mellan platsutvecklingsprocesser och de observerbara aspekter som skapar framgångsrika platser.

1.2. Syfte & frågeställningar

1.2.1. Syfte

Syftet med detta arbete är att bidra till ökad förståelse för relationen mellan platsers observerbara aspekter och platsutvecklingsprocesser. Målet är att skapa en analysmodell för detta. Klargörandet av vilka förutsättningar som har skapat framgångsrika platser kan bidra till att fler platser utvecklar ett rikt stadsliv.

1.2.2. Frågeställningar

1. Hur kan en analysmodell för relationen mellan platsers observerbara aspekter och deras platsutvecklingsprocesser utformas?
2. Hur kan denna modell användas för att öka förståelsen för vad som gör en plats framgångsrik?

1.3. Avgränsning

Arbetet avgränsas i enlighet med Spacescapes forskningsprojekt till att analysera befintliga urbana platser av mindre skala som ligger inbäddade i stadsväven. Då ämnet för uppsatsen är platsutveckling, vilket bygger på samverkan mellan olika aktörer, fokuserar arbetet på platser som är en produkt av både privata och offentliga aktörers påverkan. Detta är därför även ett kriterium för valet av platser i fallstudien. Parker och rekreationsområden utelämnas ur studien, då deras värden är mycket annorlunda från de mer urbana platserna och därför svåra att passa in i samma modell. Det är intressant att undersöka de urbana och kommersiella platserna på grund av den komplexitet som mångfalden av aktörer skapar i platsernas utvecklingsprocesser.

Då arbetet handlar om platsutveckling är begreppet *plats* mycket centralt. Carmona et al. (2010) beskriver att platser kan definieras på olika sätt. De kan definieras av sin observerbara form eller av de subjektiva uppfattningarna som människor har om platsen. De de observerbara egenskaperna är till exempel geografisk avgränsning och de element som bygger upp platsen. Definitionen utifrån uppfattningar om platsen har att göra med till exempel platsidentitet, anknytning till platsen och känslan av trygghet. Ett exempel på en upplevelsebaserad definition av begreppet plats ges av Relph (1976). Han hävdar att ett

identitetslöst rum inte en plats, för att förvandla ett rum till en plats behöver den fyllas med upplevelser, minnen och berättelser. Denna uppsats avgränsas till att undersöka de observerbara aspekterna av platser. De mer ogreppbara egenskaperna som har med människors subjektiva uppfattningar att göra undersöks inte på djupet, även om de vid några tillfällen diskuteras ytligt för att belysa dess relevans och roll i förhållande till framgångsbegreppet. Anledningen till att detta perspektiv är en intressant vinkel är att undersökandet av objektivt observerbara aspekter och erkännandet av dessas värden är en intressant motvikt till vår samtid som enligt Bauman (1992) i hög grad är präglad av en relativistisk inställning om att många ”sanningar” egentligen bara är sociala konstruktioner.

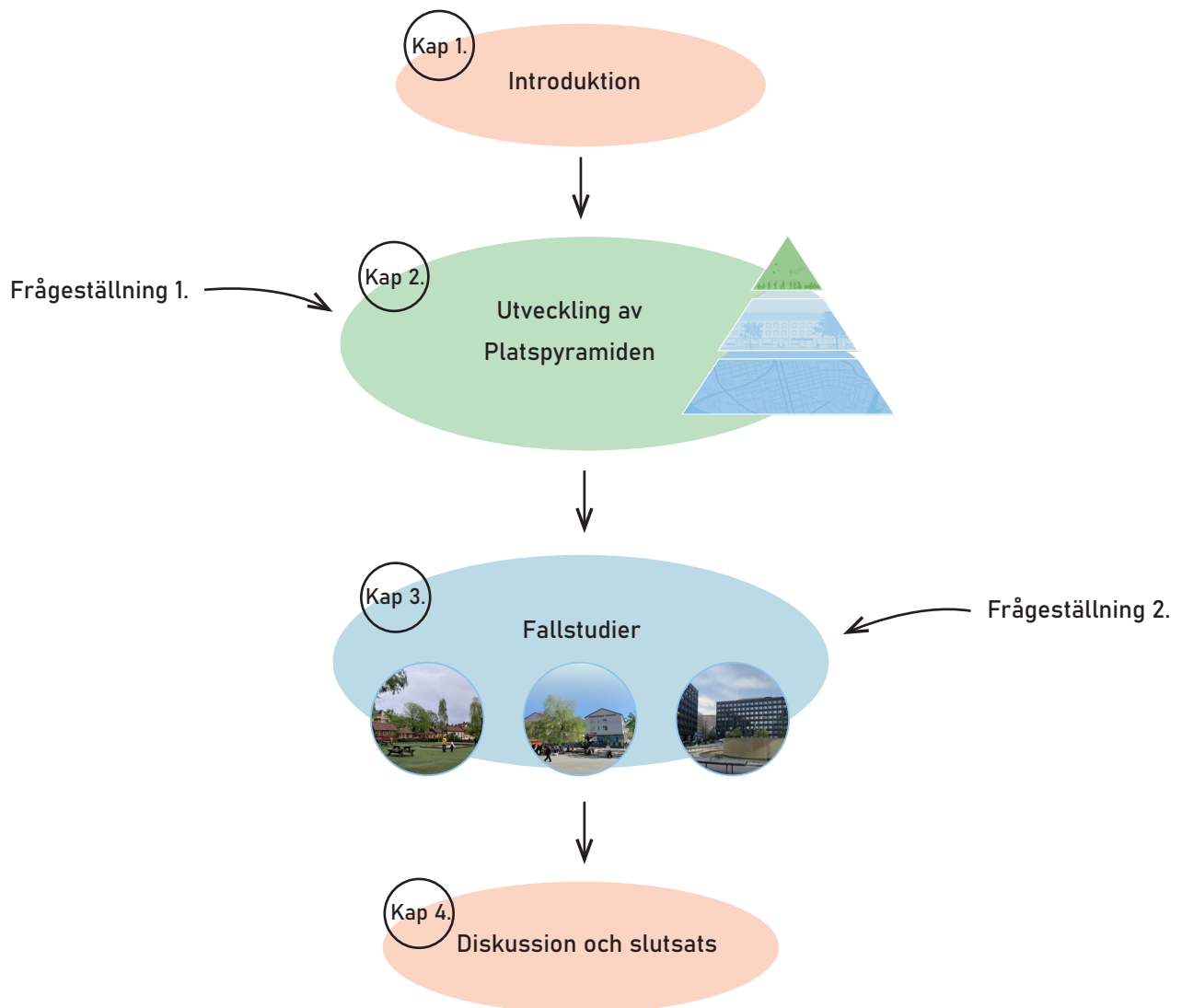
Fallstudierna avgränsas geografiskt till att undersöka platser i Stockholm då detta var en given avgränsning i Spacescapes forskningsprojekt. Att endast undersöka platser i samma stad är fördelaktigt då det skapar bättre förutsättningar för jämförelse mellan dessa då faktorer som klimat, befolkningstäthet och transportsystem skiljer sig mellan olika städer och påverkar hur platser används. Stockholm är intressant då det är en stad med många utmaningar (Stockholm 2018) som det finns stort intresse för att lösa genom platsutveckling.

1.4. Metod

Arbetet delas in i fyra kapitel och resultatet består av två huvuddelar (se figur 1). I första delen utvecklas analysmodellen *Platspyramiden*. Denna tar avstamp i flera olika referenser inom arkitektur och stadsplanering. Referenserna användes för att motivera varför de variabler som inkluderas i pyramiden är relevanta och hur de förhåller sig till varandra. I arbetets andra del används *Platspyramiden* som utgångspunkt för analys i tre fallstudier där framgångsrika platsers

utvecklingsprocesser undersöks. Fallstudierna görs för att illustrera hur analysmodellen kan användas för att öka förståelsen för platsutvecklingsprocesser.

Under arbetets gång bearbetades uppsatsens båda delar parallellt. Fallstudierna har gett flera värdefulla insikter under processen för att ta fram *Platspyramiden* och bidragit till att denna har blivit bättre och mer verklighetsförankrad.

Figur 1. Figuren visar uppsatsens upplägg.

1.4.1. Utveckling av Platspyramiden

Utvecklingen av Platspyramiden skedde genom undersökning av en mängd olika variabler som kan finnas hos framgångsrika platser. Baserat på definitionen av hur begreppet *framgångsrik plats* används i detta arbete som gjordes i inledningen, kategoriserades dessa variabler i *framgångsfaktorer* och *framgångsindikatorer*. Framgångsfaktorer är de variabler som gjort att en plats har blivit framgångsrik och framgångsindikatorer är de variabler som visar att en plats är framgångsrik. Nedan beskrivs processen för att undersöka framgångsfaktorerna och framgångsindikatorerna separat.

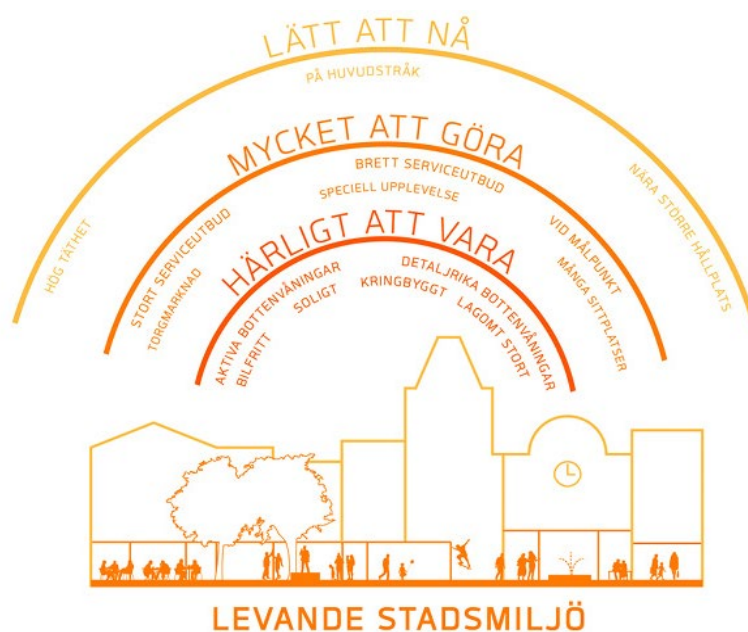
Faktorer

För att avgöra vilka faktorer som skulle inkluderas i modellen användes Stadslivsindex (Kleberg et al. 2019) som utgångspunkt. Stadslivsindex är ett analysverktyg som används för att utvärdera stadslivet hos avgränsade kommersiella platser i stadskärnor. Verktöget är inspirerat av Gehls (2010) och PPS:s (2018) modeller för platsutvärdering, men till skillnad från dessa erbjuder Stadslivsindex mätbara

kriterier som bygger på datainsamling från totalt 30 platser i Stockholm, Göteborg och Malmö. Datan som samlats in är: stadslivsindex av besökare på platserna, vistelse, gångflöden, handel och service, trafik, stadsrum och läge i staden. Sambandet mellan stadslivsindex och platsbyråiteter har analyserats och utifrån detta har ett index skapats. Indexet består av 15 faktorer som visat sig vara viktiga för stadslivet på en plats (se figur 2).

Stadslivsindex valdes som utgångspunkt för vilka faktorer som är relevanta att undersöka då verktöget är en syntes av andra modeller och därmed bedömdes det vara tämligen omfattande och således passande att ta avstamp i. Fördelen med modellen är att den även ger vissa riktlinjer för hur de olika variablerna kan mätas. Den anger även tröskelvärden för dessa, vilket till viss del används som vägledning i tolkningen av faktorernas värden i fallstudien.

Några justeringar och tillägg till faktorerna i Stadslivsindex gjordes för detta arbete. Som tidigare nämnt är Stadslivsindex utformat för att bedöma kvaliteten vid nulägesstatus

Figur 2. Figuren visar en sammanfattning av variablerna i Stadslivsindex (Kleberg et al. 2019:54). Stadslivsindex är en bra utgångspunkt i undersökningen av framgångsfaktorer då den är en syntes av tidigare etablerade och relevanta modeller.

snarare än att analysera en process. Därför kompletterades modellens variabler med ”engagerade aktörer” då detta är en avgörande faktor för i platsutvecklingsprocesser. Kriteriet ”soligt” utvidgades till att kallas mikroklimat, då även vindens rörelsemönster spelar stor roll för hur en plats upplevs. Kriteriet kringbyggt togs bort då jag anser att det inte är tillräckligt motiverat varför detta kriterium skapar en bättre stadsmiljö. Att ange detta som ett kriterium betyder att en plats som vetter mot vattnet aldrig kan bli en lika bra plats som ett torg. Torgmarknad byttes ut mot aktivering då detta innefattar marknader och även andra aktiviteter. Ytterligare en justering som görs är att detaljerade bottenvåningar och småskaliga bottenvåningar separeras till två olika variabler, i stadslivsindex räknas de som en och samma faktor. Genom att samla både enheternas storlek och de estetiska egenskaperna hos bottenvåningarna kan oklarhet uppstå då bottenvåningarna kan besitta den ena egenskapen men inte den andra. Följande faktorer inkluderas slutligen i modellen:

- Aktivering
- Bottenvåningar
- Befolkningstäthet
- Bilfritt
- Engagerade aktörer
- Förvaltning
- Grönska
- Läge i stadsnätet
- Mikroklimat
- Närhet till kollektivtrafik
- Målpunkt
- Rum i mänsklig skala
- Sittplatser
- Upplevelsevärden

En undersökning gjordes sedan av var och en av faktorerna för att kunna placera in dem i pyramiden. Då dessa tillhör olika ämnesområden inom stadsbyggande behövdes en bredd av referenser användas. Referenserna användes för att för att styrka faktorernas relevans och förklara deras placering i pyramiden. Referenserna valdes då de är väl etablerade både praktiskt och akademiskt inom

fältet vilket gör att deras trovärdighet är hög. Den enda källan som eventuellt inte kan klassas som väl etablerad är Perrault et al. (2020), men denna ansågs ändå vara relevant då den är skriven för en nordisk kontext. De referenser som valts är huvudsakligen:

- Gehl (2010) som beskriver hur stadsplanerare och arkitekter kan skapa stadsmiljöer som är anpassade och tillgängliga för alla människor för att främja ett livligt stadsliv.
- Montgomery (1998) som definierar tolv fysiska förutsättningar som krävs för att skapa en bra stad.
- Lydon och Garcia (2015) som beskriver stadsmiljöns flexibilitet och hur man kan förändra platser med temporära, snabba och billiga åtgärder.
- Hilliers (1998) konfigurationsteori som handlar om hur rummen i staden förhåller sig till varandra och hur detta påverkar livet i staden.
- Lenzholzer (2015) som beskriver hur den byggda miljön påverkar mikroklimatet hos en plats.
- Perraults etl al. (2020) guide för platsutveckling i Norden.

Indikatorer

Undersökningen av framgångsindikatorer utgick från olika litterära referenser som diskuterar definitionen av en framgångsrik plats. Inledningsvis fördjupas definitionen av vad en framgångsrik plats är och vad ett rikt stadsliv innebär utifrån främst Gehl (2010), Montgomery (1998) och Jacobs (1961). Jacobs (1961) utmanar den traditionella stadsplaneringen och förespråkar en bottom-up approach för att skapa levande städer genom att främja blandad användning av mark och byggnader samt främja gaturörelse och social interaktion. Utifrån definitionen av framgång definierades observerbara indikatorer som kan användas för att analysera framgången hos en plats. De indikatorer som inkluderas i modellen är följande:

- Gångflöde
- Vistelse och beteende
- Serviceutbud

1.4.2. Fallstudier

I arbetets andra del användes Platspyramiden för att analysera framgångsfaktorer, framgångsindikatorer och utvecklingsprocessen hos tre framgångsrika platser i Stockholm. Detta gjordes för att testa modellens relevans och bärighet, samt exemplifiera hur olika faktorer uttrycks och förhåller sig till varandra i praktiken.

De platser som undersökts är Nytorget, Hökarängen centrum och Brunkebergstorg. Huvudkriterierna för val av platser som är gemensamma för samtliga platser är att de har genomgått en märkbar förändring över tid och att de är en produkt av olika aktörers verksamhet. Utöver dessa fasta kriterier eftersträvades en variation mellan platserna. Tabell 1 visar spridningen i egenskaper hos valda platser, en diversitet av platser valdes

sett till fyra kategorier. Dessa kategorier identifierades i början av arbetet genom att en mycket översiktlig undersökning av tio platser och vilka huvudsakliga faktorer det var som skiljde dess utvecklingsprocesser åt. Kriteriet läge i staden valdes då det är viktigt att arbeta med platsutveckling i alla delar av staden och därför var det värdefullt att ta med exempel både från storstadskärnan och från förorten (se figur 3). Att undersöka platser med olika huvudaktörer skapar ökad förståelse för hur olika platsutvecklingsprocesser och resultatet av dem påverkas av vem som driver processen. Även typen av platsutveckling platsen genomgått spelar roll för resultatet, vilket gör detta till ett relevant kriterium. Även huruvida platsens utveckling är spontan eller planerad är intressant att undersöka då detta förväntas påverka resultatet. Baserat på dessa fyra kategorier valdes tre utav de tio platserna ut för fallstudien.

Brunkebergstorg

Nytorget

Hökarängen centrum

Figur 3. Kartan visar platsernas placering i Stockholm (©Lantmäteriet 2023 med bearbetning). Platser i olika delar av staden valdes för att skapa bredd och variation i studien.

Tabell 1. Tabellen visar spridningen i egenskaper hos platserna som valdes för fallstudien utifrån kategorierna läge i staden, huvudaktör, spontan eller planerad utveckling och typ av platsutveckling.

		Nytorget	Brunkebergstorg	Hökarängen C
Läge i staden	Innerstad	X	X	
	Förort			X
Huvudaktör	Företagarförening	X		
	Privat fastighetsägare		X	
	Kommunägd fastighetsägare			X
Spontan eller planerad utveckling	Stegvis spontan utveckling	X		
	Plan/program/strategi för platsutveckling		X	X
Typ av platsutveckling	Strategisk platsutveckling		X	X
	Kreativ platsutveckling	X	X	X
	Taktisk platsutveckling	X	X	

För att utvärdera hur framgångsrika platserna är och vilka framgångsfaktorer som har spelat mest roll för dess utveckling samlades data in med utgångspunkt i Platspyramiden. Platsernas historia och utvecklingsprocess undersöktes för

att förstå vilka händelser och aktörer som varit viktiga för processen. Tabell 2 visar en överblick över de metoder som använts. De metoder som behöver förklaras djupare utvecklas nedan.

Tabell 2. Tabellen visar en sammanställning av variabler som undersöks hos platserna i fallstudien. De två översta variablerna redovisas i text, den tredje redovisas både i text och i datatabeller och de övriga variablerna redovisas i datatabeller.

Variabel	Metod
Utvecklingsprocess	Litteraturstudie och intervjuer
Upplevd framgång av aktörer	Litteraturstudie och intervjuer
Vistelse (antal och beteende)	Observationsstudie
Målpunkt	Litteraturstudie
Läge i stadsnätet	GIS-analys
Täthet	GIS-analys
Närhet till kollektivtrafik	Mätning av avstånd med hjälp av google maps (Google, 2023)
Upplevelsevärden (Till exempel konstverk, fontäner, lekredskap, blommande träd eller praktfulla planteringar)	Inventering vid platsbesök
Sittplatser (bänkar, sittvänliga murar och uteserveringar)	Inventering vid platsbesök
Detaljrika bottenvåningar	Inventering vid platsbesök
Storlek på bottenvåningar (porttäthet)	Inventering vid platsbesök
Aktiva bottenvåningar	Inventering vid platsbesök
Bilfritt **	GIS-analys
Sol* **	Undersökning av skugga i 3D-modell (Bentley, u.å.)
Serviceutbud (Antal verksamheter och utbudets bredd**)	Inventering vid platsbesök och litteraturstudie
Gångflöde	Observationsstudie

*Trots att vindaspekten av mikroklimat tas upp som en faktor i den teoretisk delen utelämnas den i fallstudierna, då mätningar av vindmönster är komplicerade att utföra och kräver ett eget arbete.

** För dessa variabler anges huruvida de når över tröskelvärden som anges i Stadslivsindex med ett ”ja” eller ”nej”. Anledningen till detta är att det var svårt att ta fram exakta värden på dessa med de metoder som användes. För övriga variabler anges konkreta värden som resoneras kring i analysen av platsen.

Litteraturstudie och intervjuer

Platsernas utvecklingsprocess undersöktes främst genom litteraturstudie där en bredd av referenser studerades. Undersökningen avgränsas tidsmässigt till att lägga tyngdvikten på utvecklingen under de senaste 50 åren. Dock redovisas även ett urval av relevant historia från längre bak i tiden för att skapa förståelse för platsernas bakgrund. Referenserna utgjordes av böcker, akademiska artiklar, nyhetsartiklar och hemsidor. Dessa hittades genom sökningar på platsens och omgivande områdes namn på internet, samt sökningar efter böcker i Stockholm stadsbiblioteks databas. Utifrån information om aktörer, evenemang och verksamheter som uppdagades i en första sökning gjordes fördjupade sökningar utifrån detta.

Som komplement till litteraturstudien gjordes intervjuer med nyckelaktörer i utvecklingsprocessen. Personerna valdes utifrån två kriterier:

- Att de konkret har varit eller är med och skapar platsen.
- De interagerar med platsen regelbundet och därmed har god kännedom om platsens stadsliv och utveckling.

För Nytorget intervjuades en boende i området sedan 40 år tillbaka som också är butiksägare samt en av de första medlemmarna SoFo:s företagarförening. Informanten benämns i texten som SoFo:s informant. För Brunkebergstorg intervjuades två anställda på AMF som äger fastigheter i anslutning till platsen. Dessa refereras till som AMF:s informanter. För Brunkebergstorg intervjuades även grundaren av organisationen Glad Stad, nämnd som Glad stads informant i texten. Glad Stad var initiativtagare till och arrangör av matparken på Brunkebergstorg. För Hökarängen centrum genomfördes ingen intervju då det skriftliga materialet som fanns tillgängligt var tillräckligt för att få en mycket tydlig bild av både

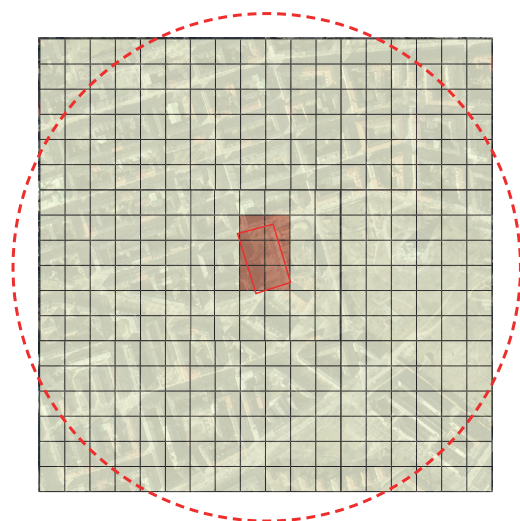
utvecklingsprocessen och platsens framgång.

Intervjuerna var semistrukturerade, vilket innebär att de utgick från ett antal frågor (se bilaga 1), men lämnade utrymme för intressanta sidospår som dök upp. Intervjuerna genomfördes antingen på informantens arbetsplats eller digitalt, beroende på informantens preferens. Längden på samtalen varierade mellan 30 minuter och en och en halv timme beroende på informantens utförlighet i svaren och vilja att dela med sig. Informationen från intervjuerna noterades löpande under samtalsgången.

Litteratur och intervjuer användes även för att analysera platsens framgång. För Hökarängen fanns en uppföljande undersökning med grundlig information om boendes upplevelse av utvecklingen och hur den kommersiella verksamheten och de kulturella aktiviteterna har utvecklats. För Brunkebergstorg och Nytorget redogjorde intervjuobjekten för vilka aspekter av platsernas utvecklingsprocesser som kan leda till slutsatsen att platserna är framgångsrika.

GIS-analys

För att ange platsernas befolkningstäthet användes GIS-data producerad av Spacescape

Figur 4. Illustration av hur tätheten mäts med Nytorget som exempel. Cirkeln visar på ett ungefär området som täthetsvärdet baseras på. (©Lantmäteriet 2023 med bearbetning)

(2018b). Datan utgörs av ett rutnät med 50x50 meter stora celler över hela Stockholm, där varje cell innehåller värden för befolkningstäthet. De värden som anges innefattar både rutan och det omland som nås inom 500 meters gångavstånd (se figur 4). Ståhle et al. (2016) anger 500 meter som ett mått som ger en rättvis bild av hur en plats upplevs. För denna studie är platsens omland nödvändigt att inkludera i mätningen då platsavgränsningen endast rymmer ett offentligt rum som inte har någon täthet i sig. För att ta fram ett värde på områdets täthet beräknades medelvärde av de celler som överlappade platsavgränsningen, på så vis fastställs tätheten på ett område som motsvarar ungefär 500 meter gångavstånd från platsen.

För att undersöka platsernas läge i stadsnätet genomfördes en choice-analys som baseras på Hilliers (1998) space syntax-teori. För att göra analysen användes programmet QGIS och plug-in programmet PSQ. Datan som användes var en axialkarta över Stockholm (Spacescape, 2018a) samt en karta där alla korsande linjer som ligger på olika nivåer i staden, och därmed inte korsar varandra, finns utmarkerade som punkter (Spacescape, 2018c). En choice-analys mäter sannolikheten att ett stråk används för att ta sig kortaste vägen från en punkt till en annan inom ett område som bestäms genom att ange en radie från varje given segmentlinje i axialkartan (Hillier et al. 1987). Sannolikheten bedöms på hur många andra axiallinjer som korsar varje given axiallinje och vilken vinkel de har gentemot varandra (ibid.).

I detta arbete genomfördes två analyser, en med radien 1000 meter och en med radien 5000 meter. Dessa distanser valdes då transport till fots oftast bör ligga inom detta spann. Hur sannolikt det är att ett stråk används vid transport mellan två punkter beror på hur lång sträckan är, därför genomfördes analyser med två olika radier för att undersöka om resultatet skilde

sig åt på ett sätt som påverkar bedömningen av platsens integration. Förhållandet mellan stråken kring platserna var dock mycket lika med båda radierna, slutsatsen som presenteras i resultatet är därför en sammanvägning av detta. För att en plats ska räknas som rumsligt integrerad bör det finnas ett stråk som är betydligt starkare än sin omgivning eller minst två semistarka stråk i ett område där många av stråken är likvärdiga och ett självklart huvudstråk saknas¹. Bedömningen gjordes inte enbart på GIS-analysen, utan den kombinerades med upplevelsen av platsens integration vid platsbesöken.

Andel bilfri yta på platserna mättes genom att rita polygoner på de bilfria ytorna och dividera arean av dessa med platsens totala area.

Inventering vid platsbesök

Upplevelsevärden, sittplatser, detaljrika bottenvåningar, storlek på bottenvåningar, aktiva bottenvåningar och serviceutbud inventerades genom platsbesök. Platsbesöken genomfördes följande dagar:

Nytorget: Måndag 27:e mars

Brunkebergstorg: Söndag 5:e mars

Hökarängen: Fredag 10:e mars

Tider och väder för platsbesöken varierade, detta bör inte påverka resultatet då de variabler som inventerades inte påverkas av tid och väder. Faktorerna inventerades med utgångspunkt i stadslivsindex beskrivningar av variablerna. Dokumentation skedde genom fotografering och genom planskisser. Antal portar, bottenvåningarnas egenskaper och serviceutbud ritades kartlades med hjälp av penna och papper. Efter platsbesöket beräknades sedan porttäthet och andelen detaljrika och aktiva bottenvåningar med hjälp av mätverktyget i google earth. Antal sittplatser mättes på ett ungefär, genom att uppskatta att en sittplats är ungefär 0,5 m

¹Oskar Sirlund, Stadsplanerare, Spacescape, personlig kommunikation, 2023-04-05

bred. Värdet blir ungefärligt då ett litet barn och en storvuxen äldre person tar upp väldigt olika mycket plats på en bänk eller mur. Antalet sittplatser kompletterades under platsbesöken som gjordes för observationsstudierna, då uteserveringarna inte var utställda under det första besöket.

Observationsstudie

Platsernas framgångsindikatorer mäts främst genom observation av gångflöde och beteende hos människorna som vistades på platserna. I denna undersökning anses observationer under två timmar på eftermiddagen vara tillräcklig för att skapa en grundläggande uppfattning som räcker för resonemang om platsernas framgång, med komplement från intervjuerna. Platsbesöken genomfördes mellan 14.00 och 17.00 under följande dagar:

Brunkebergstorg: Måndag 17e april

Nytorget: Onsdag 19e april

Hökarängen centrum: Fredag 21e april

Under samtliga dagar var vädret soligt och temperaturen var mellan 10 och 15 grader. Dagar med bra väder valdes då detta är en förutsättning för att kunna se hur människor använder platsen frivilligt. Den första halvtimmen gjordes observationer och anteckningar av intryck och händelser som beskriver människors beteende på platsen, vilket enligt Gehl och Svarre (2013) är ett viktigt komplement till kvantitativa data. Därefter räknades antal människor som vistades på platsen vid ett ögonblick precis innan klockan 16. Mellan klockan 16 och 17 räknades antal passerande på platsen. Flödet räknades på den position på platsen där det bedömdes vara som högst.

2. PLATSPYRAMIDEN

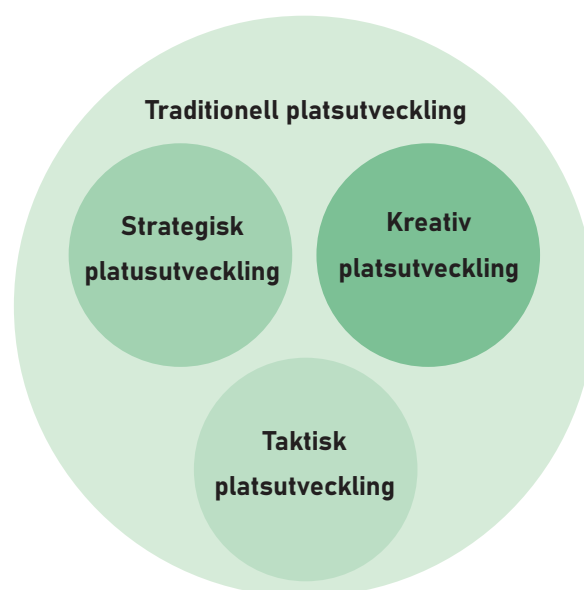
I följande kapitel redovisas utvecklingen av analysmodellen för platsutveckling. Kapitlet inleds med en fördjupad beskrivning av platsutveckling och kritik mot konceptet samt motargument mot kritiken. Därefter introduceras Platspyramiden, vars delar sedan underbyggs med hjälp olika referenser inom ämnena arkitektur, stadsbyggnad och platsutveckling.

2.1. Platsutveckling

2.1.1. Typer av platsutveckling

Platsutveckling är ett brett begrepp som kan innebära både aktivering genom kommersiella verksamheter och gratis aktiviteter. En blandning av människor i stadsrummet är ett fundament för att skapa inkludering, trygghet och liv i staden (Jacobs 1961). För att åstadkomma detta behöver staden på områdesnivå, och helst även ner på platsnivå, erbjuda en blandning av funktioner som gör att olika typer av människor dras till platsen, alla tider på dygnet (ibid.). Jacobs (1961) menar att en överlappning av lokal befolkning och besökare är en förutsättning för en god stadsmiljö. Kommersiella verksamheter fyller platser med människor dels genom att de skapar arbetsplatser och dels genom de varor, upplevelser och tjänster som erbjuds (ibid.). Därmed är kommersiell verksamhet en viktig pusselbit för att skapa stadsliv och i områden där detta saknas finns det ett värde i att stimulera nya verksamheter för att skapa blandningen av funktioner som Jacobs (1961) nämner. För att skapa en så jämlik stad som möjligt finns det även ett värde i att skapa icke-kommersiella aktiveringar i offentliga rum (Zimm 2016). På så vis bjuds människor som inte har råd att delta i konsumtionen in till platsen då ett rikare utbud av funktioner erbjuds.

En platsutvecklingsprocess kan se olika ut beroende på förutsättningar och behov hos en plats (PPS 2018). Wyckoff (u.å.) definierar fyra olika typer av platsutveckling och ger exempel på hur de alla på olika sätt kan bidra till att platser förbättras (se figur 5). Den första sorten är den bredare termen som inkluderar alla typer av platsutveckling och baseras på PPS:s definition som beskrevs i inledningen. Inom den bredare termen definierar han tre ytterligare tre typer som beskrivs i följande stycken.

Figur 5. Bearbetad figur, original Wyckoff (u.å.). Figuren visar de fyra typerna av platsutveckling: traditionell platsutveckling, strategisk platsutveckling, kreativ platsutveckling och taktisk platsutveckling.

Strategisk platsutveckling

Denna typ av platsutveckling kännetecknas av större satsningar med ett specifikt mål i sikte (Wyckoff u.å.). Målet är ofta att skapa platser som tilltalar högutbildade, kreativa och innovativa människor som är viktiga för att stimulera stadens och landets ekonomi (ibid.). Strategisk platsutveckling kan drivas av både ideella, offentliga och privata aktörer (ibid.). Metoden är mer effektiv än traditionell platsutveckling för att skapa fler aktiviteter, fler arbetsmöjligheter och ekonomisk tillväxt på en plats (ibid.).

Kreativ platsutveckling

Kreativ platsutveckling innebär att privata, offentliga och ideella aktörer samarbetar för att förbättra en stadsdel, en stad eller en region genom konst och kultur (Markusen & Gadwa 2010). Exempel på insatser inom

kreativ platsutveckling är utomhuskonserter, konstworkshops och utomhusbio (Wyckoff u.å.). I lyckade fall resulterar detta i höjd kvalitet på livsmiljön, ökad mångfald och nya arbetstillfällen (ibid.).

Taktisk platsutveckling

Taktisk platsutveckling härstammar från taktisk urbanism (Wyckoff u.å.). Taktisk urbanism är en metod inom stadsplanering som bygger på att testa ny design i det offentliga rummet med temporära, billiga och snabba lösningar (Lydon & Garcia 2015). Vid lyckade tillfälliga installationer kan dessa experiment sedan omvandlas till permanenta lösningar (ibid.) Även taktisk platsutveckling kan användas av både privata, offentliga och ideella aktörer (Wyckoff u.å.).

2.1.2. Kritik mot platsutveckling

En vanligt förekommande kritik mot platsutveckling är att utvecklingsåtgärder på en plats också kan medföra gentrifiering (Valli & Hammami 2020). Gentrifiering innebär att det sker en demografisk förskjutning kring en plats, ett område eller en hel stadsdel till följd av att platsen utvecklas genom investeringar, både i de privata fastigheterna och i det offentliga rummet (Smith 1996). När kvaliteten på livsmiljön höjs tenderar värdena på fastigheterna och hyrorna att gå upp, vilket kan resultera i att vissa inte har råd att bo kvar (ibid.). Upprustningar kan även leda till att identiteten hos en plats, område eller stadsdel förändras och att lokalinvånarna inte längre känner sig hemma (ibid.).

En mer specifik kritik av platsutveckling är att det är de privata aktörerna med kommersiella intressen driver iväg vissa grupper av människor till förmån för mer köpkraftiga grupper. Valli

och Hammami (2020) kritiserar den rådande optimismen gällande platsutveckling som bygger på samarbeten mellan offentliga och privata aktörer i Sverige. De menar att denna typ av samverkan sannolikt leder till gentrifiering. Ett argument för denna typ av samarbeten, som delvis ligger till grunden för varför konceptet etablerats i flera andra länder, är att det reducerar snålskjutsbeteende kring en plats (Boverket 2021). Snålskjutsbeteende innebär i sammanhanget att fastighetsägare och butiksägare gör vinst på att kvalitén på det offentliga rummet höjs och därmed är det rimligt att de också är med och bidrar till det genom finansiering (ibid.). Alternativet är att kommunen gör allt arbete och står för alla kostnader, medan de privata aktörerna går med ökad vinst utan att bidra (ibid.).

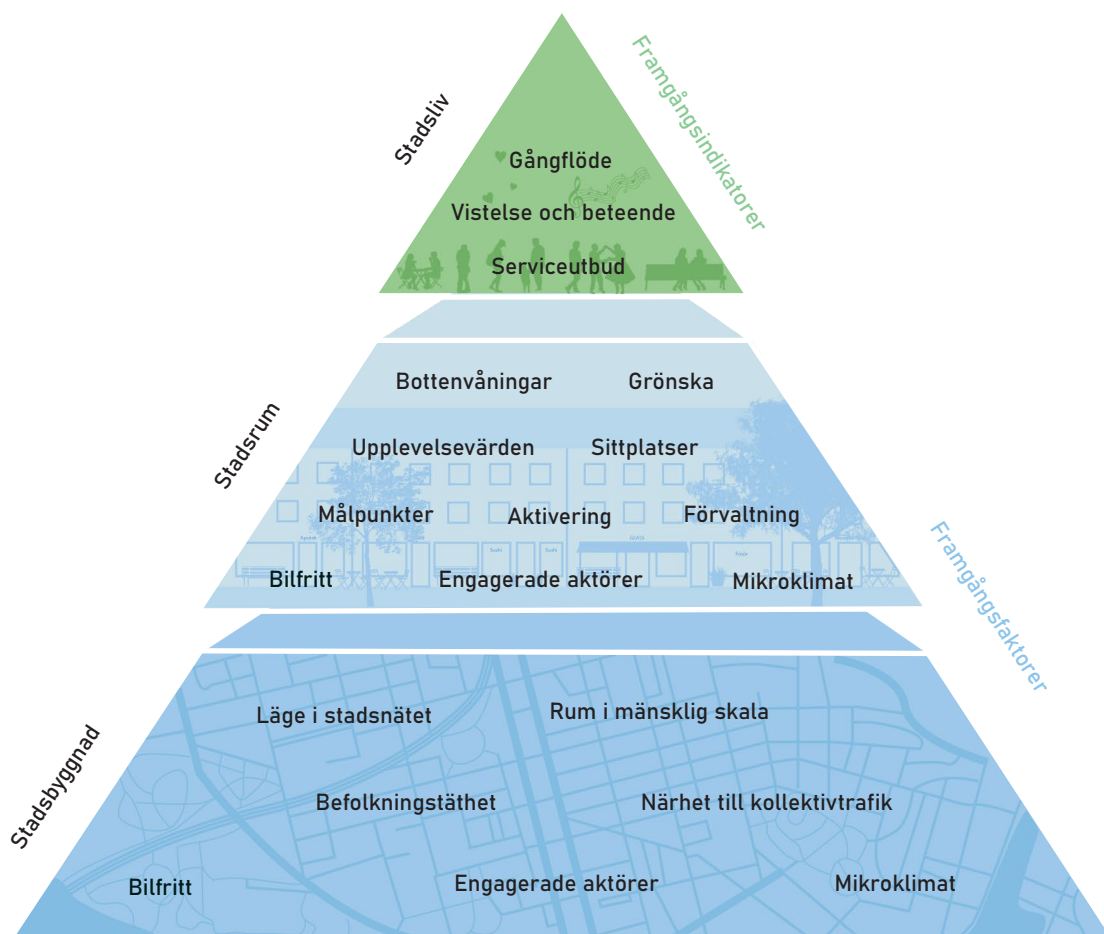
Kahne (2015) hävdar att rädsla för gentrifiering inte är en anledning till att inte försöka göra platser bättre. Däremot belyser hon att medvetenheten om de negativa aspekter gentrifiering kan medföra motiverar behovet av dialog och inkludering av användare vid platsutveckling. Därmed är det viktigt att platsutveckling kritiserar och att problematik i samband med denna typen av processer medvetandegörs i syfte att kunna förebygga okontrollerade gentrifieringsprocesser till exempel genom medborgardialog. Baserat på Khanes (2015) argument utgår jag i detta arbete från att platsutveckling i grunden är positivt och att risken för gentrifiering inte är en tillräckligt bra anledning för att sluta utveckla platser. Däremot är risken en bra anledning till att fortsätta granska både sig själv och andra som arbetar med platsutveckling för att se till att de positiva effekterna av projekt väger tyngre än de eventuella negativa aspekterna.

2.2. Platspyramiden

2.2.1. Uppbyggnad

I följande avsnitt introduceras analysmodellen Platspyramiden (se figur 6). Modellen utgår från premissen att ett rikt stadsliv är eftersträvansvärt och visar en kategorisering av faktorer och indikatorer på framgång baserat på olika referenser inom stadsbyggnadsfältet. Pyramiden delas upp i tre delar: stadsbyggnad, stadsrum och stadsliv. I dessa nivåer finns variabler som delas in i framgångsfaktorer och framgångsindikatorer. De två nedersta delarna i pyramiden innehåller framgångsfaktorer och toppen av pyramiden innehåller framgångsindikatorer. Anledningen till att modellen är formad till en pyramid är att det representerar förhållandena mellan framgångsfaktorerna och framgångsindikatorerna. Målet är att

nå till toppen av pyramiden och för att göra detta behövs faktorer som skapar det stadsliv som eftersträvas. Faktorerna delas grovt in i två kategorier: stadsbyggnad och stadsrum. Stadsbyggnadsfaktorerna placeras i botten av pyramiden då dessa ofta tillkommer i ett tidigare skede och kräver mer omfattande processer för att skapa och ändra på. Platser som saknar samtliga av dessa förutsättningar kommer sannolikt inte att få ett rikt stadsliv oavsett om stadsrumsfaktorerna tillförs platsen. En plats som däremot har några stycken av stadsbyggnadsfaktorerna men saknar samtliga stadsrumsfaktorer bör ha bättre möjligheter att kompletteras med dessa och därmed öka förutsättningarna för att nå ett rikt stadsliv.

Figur 6. Figuren visar uppsatsens resultat: Platspyramiden.

2.2.2. Användning

Intentionen är att Platspyramiden ska användas för vägledning i att analysera och förstå platsers observerbara aspekter och framgång i förhållande till deras platsutvecklingsprocesser. Avsikten med att genomföra denna typ av analys är att användaren ska öka sin förmåga att bedöma möjligheterna att utveckla andra platser och få en känsla för vilka åtgärder som är effektiva för att förbättra platser utifrån dess unika förutsättningar. Modellen är speciellt relevant för yrkesverksamma som kommer i kontakt med platsutveckling och saknar eller har mycket liten egen erfarenhet av detta. Genom att ta del av kartläggningen av faktorer som skapar framgångsrika platser och praktiska exempel på hur dessa faktorer förhåller sig till varandra och till platsutvecklingsprocesser kan ökad förståelse för detta förvärras.

Avsikten med Platspyramiden är inte att den ska användas för kvantitativa analyser som genererar definitiva svar på hur stor roll olika faktorer har spelat för platsutvecklingen och exakt hur framgångsrik platsen egentligen är. Modellen ska fungera som ett komplement till användarens egna professionella omdöme snarare än en generator för säkra svar. Den definierar inte några tröskelvärden som bör uppnås för att en plats ska klassas som framgångsrik. Att definiera tröskelvärden går utanför syftet med denna studie, det finns redan riktvärden för vissa faktorer som är framtagna av till exempel Kleberg et al. (2019) som kan användas som stöd vid behov. Det är dock viktigt att belysa att stadsbyggnad och platsutveckling är komplexa processer som omöjligt kan fångas av strikta mätningar, ramverk och manualer, vilket både Montgomery (1998), Gehl (2010) och Kleberg et al. (2019) lyfter. Bornemark (2018) hävdar att förståelsen av verkligheten ofta blir mycket

begränsad om man analyserar den utifrån strikta mallar och fasta tröskelvärden. Professionella bedömningar behöver alltid göras för att förstå varje unik situation. Däremot belyser Stähle et al. (2016) vikten av att ha tydliga och mätbara riktlinjer att luta sig mot i skapandet av bra platser och städer. Genom att kartlägga viktiga faktorer för att skapa framgångsrika platser, utan att slå fast hur många av dessa faktorer som behöver finnas på en plats och exakt vilka värden de olika faktorerna bör ha, gör jag detta arbete en ansats att ge vägledning utan att skapa en för snäv bild av hur en lyckad plats blir till. Jag uppmanar läsare av detta arbete att använda Platspyramiden som inspiration och hjälp i sitt eget tänkande, inte att använda den som ett facit.

Rent konkret kan modellen användas på följande vis. Till en början identifieras platsen som ska undersökas. Därefter undersöks platsen utifrån samtliga variabler som finns i pyramiden. Redan här kan en uppfattning för vilka egenskaper som funnits hos platsen sedan den skapades och vilka som har förändrats under tidens gång bildas, tack vare att kategorierna är indelade i stadsbyggnadsfaktorer och stadsrumsfaktorer. Framgångsindikatorerna undersöks för att få en idé om hur rikt stadslivet är, men det rekommenderas att komplettera dessa med kvalitativ data i form av intervjuer med brukare om möjlighet finns. Parallellt med att platsens egenskaper i dagsläget undersöks görs en historisk studie för att förstå bakgrunden till hur och varför dessa faktorer har tillförts platsen. På så vis kan en uppfattning om vilka faktorer som varit mest avgörande för platsens utveckling skapas. Denna användning av modellen demonstreras genom fallstudierna av Nytorget, Hökarängen och Brunkebergstorg.

2.3. Pyramidens delar

2.3.1. Stadsbyggnad

I botten av pyramiden finns de framgångsfaktorer som avgörs i stadsbyggnadsskedet. Ståhle (2019) menar att de mest framgångsrika platserna i grunden alltid är ett resultat av väl utförd planering. Städer består av ett antal grundläggande fysiska byggstenar som formar de sociala sambanden och därmed avgör möjligheterna för ett rikt stadsliv i staden (Hillier 1998; Legeby 2010). Byggstenarna består av former och mellanrum i olika mönster, formerna utgörs till största delen av byggnader och i mellanrummen finns ett nätverk av offentliga rum som används för transport och vistelse. Marcus (2023) beskriver hur dessa byggstenar utgör förutsättningarna för socialt liv i staden och att dessa byggstenar är en del av en långlivad struktur som är trög att förändra. Möjligheten att aktivera ett rum och göra det till en plats där människor vistas och trivs är beroende av den spatiala formen som skapas i stadsbyggnadsskedet (Hillier 1998; Legeby 2010). Legeby (2010) exemplifierar detta genom att påvisa att den brist på stadsliv som finns i stadsdelar som planerats under modernismen är en följd av områdenas rumsliga mönster separerar människor snarare än för dem samman. Gemensamt för stadsbyggnadsfaktorerna är att de formas av en planerad struktur som är resurskrävande och ofta svår att ändra på. Nedan presenteras dessa faktorer mer ingående.

Läge i stadsnätet

Platser som ligger i anslutning till en gata med stora gångflöden har goda chanser att bli en välbesökt plats (Kleberg et al, 2019; Hillier, 1998). Det finns en missuppfattning om att människor rör sig mer på vissa gator för att det finns många verksamheter där, men i själva verket etablerar sig verksamheter i lägen där många människor naturligt rör sig (Hillier,

1998). Det finns gator som fler människor naturligt kommer att välja när de förflyttar sig mellan två punkter i staden på grund av att dessa gator ansluter till fler gator än andra (ibid.). Platser som ligger längs gator som är mer integrerade lär därför naturligt ha större chans att bli välbesökta. Gatunätet är den mest långlivade komponenten i städer då detta är bland det första som planeras och designas (Montgomery 1998). Mindre omdragningar av gator kring en plats är möjliga att genomföra. Till exempel kan en gata tas bort för att bygga ihop ett torg som är omringat av gator på alla sidor med husfasaderna, detta exemplifieras i fallstudien av Brunkebergstorg. Men att förändra ett gatunät i grunden är i princip omöjligt och att göra så stora förändringar att gatuhierarkin skiftar är komplicerat och mycket kostsamt. Hur en plats förhåller sig till stadens gatunät är alltså en faktor som avgörs i stadsbyggnadsskedet.

Rum i mänsklig skala

En given förutsättning för att skapa en plats är att det finns ett rum i staden som rymmer värdeskapande innehåll. Hur stort detta utrymme ska vara finns det inga universella fasta mått för. Men ytan behöver kunna rymma umgänge för människor samtidigt som det behåller mänsklig skala, platser som är för stora upplevs ofta som öde (Montgomery 1998; Gehl 2010). Stadens offentliga utrymmen definieras av huskropparna som ramar in dessa. Stadens byggnader är enligt Montgomery (1998) inte lika permanenta som gatunätet, men baserat på hans påstående om gatunätets långa beständighet är ett rimligt antagande de nya byggnader som byggs i stället för rivna byggnader ofta placeras likt föregångarna, då de fortfarande behöver passa in i gatustrukturen. Rummens skala är alltså till stor del en stadsbyggnadsfaktor.

Befolkningstäthet

Hög befolkningstäthet kring en plats genererar goda förutsättningar för att denna ska vara välbesökt, då en stor del av platsers besökare ofta bor eller arbetar i närheten (Kleberg et al. 2019). Kleberg et al. (2019) anger 150 personer per hektar och 400 personer per hektar som höga respektive medelhöga värden för täthet. Montgomery (1998) dock att det inte går att ange ett specifikt värde för vilken täthet som krävs, men att både för låg och för hög täthet kan resultera i en dålig stadsmiljö. Beroende på områdets utformning, kan tätheten i den befintliga staden ofta ökas om den är för låg för att stötta service i området. Detta kan till exempel göras genom att parkeringsplatser frigörs genom nya mobilitetslösningar (Borg et al. 2022). Att förtäta är en omfattande process som initieras i ett tidigt stadsbyggnadsskede.

Närhet till kollektivtrafik

Det rör sig ofta många människor runt platser som har en vältrafikerad kollektivtrafikstation med flera linjer, därför har dessa platser goda förutsättningar att bli välbesökta (Kleberg et al. 2019). I storstäderna är spårvägsstationerna de kollektivtrafikstationer med högst flöden men även hållplatserna på stombusslinjer kan skapa ett stort flöde av människor på platser i anslutning till dessa (ibid.). Busslinjes sträckning går att ändra, men spårtrafiken, synnerligen tunnelbanesystem är mer fasta i sin natur. Nya stationer har lagts till successivt i linjernas ytterkanter, men att dra om linjerna helt antas vara mycket komplicerat. Närheten till kollektivtrafik är en faktor som räknas som därför har med stadsbyggnad och planering att göra snarare än designen av stadsrummet.

2.3.2. Stadsrum

Alla faktorer som behövs för att en plats ska utvecklas till en livlig plats är inte relaterade till de fasta strukturer som skapas genom stadsbyggnadsprocesser. Flera faktorer kan tillföras en plats genom att förbättra stadsrummet, till exempel genom renoveringar eller mindre tillägg. Gehl (2010) framhäver att till exempel möblering, konst och grönska har stor påverkan på hur människor använder de offentliga rummen och det inte behövs stora åtgärder för att påverka hur platser används. Stadsrumsfaktorena kan både vara temporära och mer beständiga. Lydon och Garcia (2015) uppmuntrar offentliga aktörer, privata aktörer så väl som civilbefolkningen att nyttja små, billiga och snabba åtgärder för att skapa mer liv i staden. Sådana insatser kan ofta bli startskottet för att åstadkomma långsiktig förändring i staden, där till exempel gator och torg som fått en tillfällig utformning senare byggs om permanent (ibid.).

Bottenvåningar

Aktiva, småskaliga och detaljrika bottenvåningar kan tillföras en befintlig byggnad genom renovering. Då bottenvåningarna utgör mötet mellan byggnader och det offentliga rummet är utformningen av dessa en viktig förutsättning för stadslivet (Kleberg et al. 2019; Gehl 2010). En plats som kantas av aktiva, småskaliga och detaljrika bottenvåningar bidrar till att locka människor till att vistas på platsen (ibid.). Egenskaper som gör att en bottenvåning upplevs som detaljrik är att den har vertikal artikulering, relief, fina material eller utsmyckande detaljer (Kleberg et al. 2019). Storleken på enheterna i bottenvåningarna kan mätas genom att räkna porttäthet. Gehl (2010) klassar en plats som aktiv om verksamhetsenheterna är så små att det ryms 15-20 portar per 100 meter fasad och vänskaplig om det ryms 10-14 stycken (ibid.). Om portfrekvensen är glesare än detta bidrar inte

bottenvåningarna till så mycket värde på platsen. Bra utformning av bottenvåningarna behöver också kombineras med ett brett serviceutbud, vilket utvecklas vidare under rubriken ”2.3.4 Stadsliv”. Montgomery (1998) lyfter fram användningen av byggnader som en mycket flexibel aspekt av staden, jämfört med gatunätet och byggnaderna som helhet. Vidare anger han vikten av flexibilitet av funktion som en av de viktigaste förutsättningarna för ett gott stadsrum, staden behöver hänga med i förändringarna som sker i samhället och uppdatera stadsrummet efter detta.

Upplevelsevärden, sittplatser och grönska

Upplevelser i form av konst, vacker grönska eller lekutrustning kan göra en plats till en destination i sig eller locka förbipasserande till att stanna till längre (Kleberg et al. 2019). Montgomery (1998) beskriver hur landmärken och konst tillför mening till staden och hur grönska bidrar till invånarnas hälsa. Ytterligare en faktor är att det finns gott om sittplatser (Kleberg et al. 2019). Dessa faktorer med antingen små eller medelstora medel tillföras en plats. Temporära sittplatser, flyttbara träd och blomlådor samt gatukonst kan till en låg kostnad tillföras platser, antingen för att skapa mervärde tillfälligt, eller för att testa nya funktioner på en plats för att på längre sikt omvandla den permanent (Lydon & Garcia 2015). Att tillföra sittplatser, grönska och konst till det offentliga rummet kan göras med mycket små medel så snabbt som över en natt, av vilken aktör som helst (ibid.). En mer omfattande ombyggnation av en plats genomförs i Sverige oftast av kommuner, ibland med privata aktörer som medfinansierare (Gabrielsson 2020).

Målpunkt

Platser som ligger i anslutning till viktiga punkter i staden som samlar många människor kan bli välbesökta till följd av målpunkten de ligger i anslutning till (Kleberg 2019). Enligt

Kleberg (2019) kan dessa målpunkter utgöras av exempelvis en galleria, saluhall eller ett kulturhus. Fallstudierna som redovisas i nästa kapitel visar dock att även att en mindre verksamhet med ett unikt utbud kan utgöra en viktig målpunkt som lockar människor. Enligt Hillier (1998) kan städer definieras av utgångspunkter, målpunkter och rummen som knyter dessa samman. De rum som knyter utgångspunkter och destinationer samman kan benämnas som biprodukt (ibid.). De rum som ligger nära en målpunkt som attraherar många människor kommer att fungera som biprodukt oftare, vilket kan leda till att dessa platser blir en målpunkt i sig själva.

Aktivering

Olika typer av aktiviteter som sker på en plats är en stark människomagnet. Platser där ingenting händer förblir ofta öde då det inte finns något som lockar människor, men om en liten gnista tänds genom någon form av platsaktivering resulterar detta ofta i en positiv spiral av att fler människor lockas till platsen (Gehl 2010). Lydon och Garcia (2015) tar upp foodtrucks som ett snabbt, billigt och uppskattat sätt att aktivera en plats. PPS (2018) lyfter fram kollektiv odling, marknad och belysningskonst, konserter och gatumålning som exempel på hur en plats kan aktiveras.

Förvaltning

Förvaltning av platsutvecklingsprojekt är en viktig pusselbit för att de positiva effekterna ska bli långvariga (Perrault et al. 2020). I Sverige förvaltas det offentliga rummet huvudsakligen av offentlig sektor men det förekommer mer och mer att privata aktörer går samman i organisationer som tillsammans finansierar aktivitet och aktivering av det offentliga rummet (ibid.). Detta är inspirerat av så kallade Business improvement districts (BID), ett fenomen med ursprung i Nordamerika som innebär att kommersiella aktörer går samman i

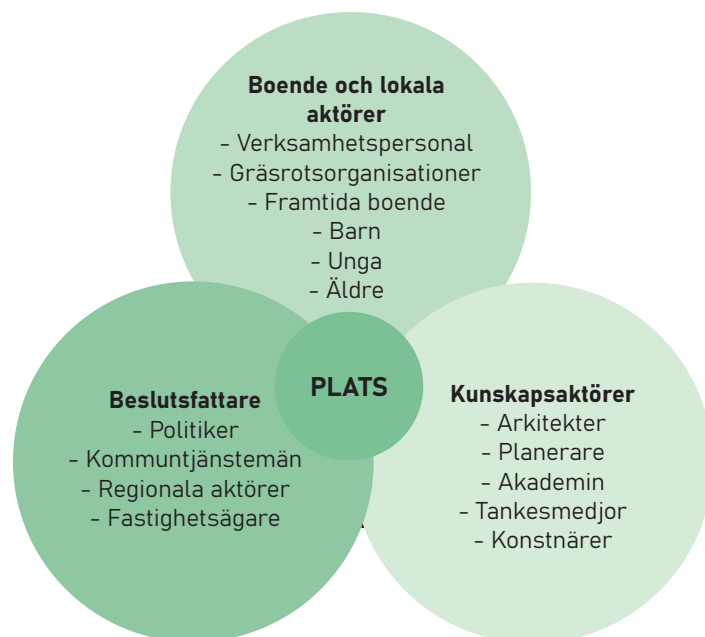
en platsförvaltningsorganisation (Perrault et al. 2020). I Norden har flera fördelar med denna typ av organisationer observerats: fler aktörer som drar nytta av det offentliga rummet bidrar också till dess förvaltning, en grund för långsiktigt engagemang läggs och fler olika intressen blir representerade i processen (Perrault et al. 2020). Ståhle (2019) menar dock att det är ännu mer fördelaktigt om en större bredd av aktörer än endast kommersiella och offentliga går samman för att förvalta en plats. Till exempel bidrar ideella organisationer och civilbefolkningen med ännu mer perspektiv och initiativ till platsen.

2.3.3. Stadsbyggnad och stadsrum

Att dela in framgångsfaktorerna efter stadsbyggnad och stadsrum är logiskt då dessa ofta tillhör olika skeden och har olika grad av flexibilitet i platsutvecklingsprocessen. I praktiken överlappar dessa dock varandra och flera faktorer är svåra att placera in i endast en av kategorierna. I modellen placeras dessa därför in som både stadsbyggnadsfaktorer och stadsrumsfaktorer.

Aktörer

Aktörer som engagerar sig i en plats genom att på kort eller lång sikt bidra med till exempel finansiering, material och kreativitet är fundamentalt i alla skeden för att en platsutvecklingsprocess ska fungera (Perrault et al. 2020). Perrault et al. (2020) beskriver kartläggning och värvning av aktörer samt främjande av samverkan mellan dem som en viktig del av platsutvecklingen som kräver både tid och kunskap. Många olika aktörer berörs av och är inblandade i platsutvecklingsprocesser (se figur 7). Samtliga av dessa aktörer kan ha betydelse för hur platsen formas och det är viktigt med goda relationer mellan dem (Perrault et al. 2020). Det är viktigt med en välfungerande offentlig sektor som sätter ramar för vilka värden

Figur 7. Bearbetad figur, original Perrault et al. (2020). Figuren visar vilka aktörer som kan påverka och påverkas av platsutveckling. Aktörerna delas in i tre kategorier: Boende och lokala aktörer, beslutsfattare samt kunskapsaktörer.

de offentliga rummen ska tillhandahålla, då det alltid är offentlig sektor som i slutändan är ansvariga för att kvalitén på stadens offentliga rum upprätthålls (Ståhle 2019). Även den privata och ideella sektorn har en nyckelroll i platsutveckling, när både fastighetsägare, butiksägare, ideella föreningar, stiftelser och invånare engagerar sig finns förutsättningar för att skapa mer meningsfulla platser (ibid.). Vidare är förutsättningarna för en lyckad plats mycket större om flera olika aktörer organiserar sig och samarbetar, snarare än att en aktör ensam ansvarar för platsen (ibid.).

Det finns många olika konstellationer som kan fungera för att utveckla en plats. Det finns flera goda exempel världen över på platser som utvecklats av privata aktörer, offentliga aktörer eller ett samarbete där i mellan (Ståhle 2019). Regeringen 2018-2022 menade att platssamverkan är en viktig pusselbit för att bekämpa utanförskap, skapa tryggare bostadsområden och stärka det

lokala näringslivet och gav därför Boverket i uppdrag att undersöka förutsättningarna för och konsekvenserna av platssamverkan. De identifierar ett ökat behov av stärkt platssamverkan i Sverige, goda samarbeten mellan olika aktörer leder till ökad kapacitet för att förbättra kvaliteten på offentliga platser i städer. Platssamverkan motiveras ofta av att ingen av aktörerna på platsen ensam maktar med den utveckling som eftersträvas, de behöver varandra då olika parter besitter olika typer av resurser och bidrar med olika saker (Perrault et al. 2020). Alla kan bidra till och alla kan vinna på goda offentliga platser, dessa skapar både socialt, kulturellt och ekonomiskt värde (ibid.).

Bilfritt

Frånvaro av bilar på en plats leder till reducerade bullernivåer och mer yta för lek och andra aktiviteter (Kleberg et al. 2019). Platser som är bilfria har generellt sett ett rikare stadsliv och är därmed mer omtyckta (Gehl 2010). Rörelse med fordon tjänar endast syftet transport, medan promenad utöver detta även medför ekonomiskt, socialt och kulturellt utbyte (Carmona et al. 2010). Vilka gator som utgör huvudstråk för olika typer av fordon bestäms som tidigare nämnt i ett stadsbyggnadsskede och förändra en gatustruktur i grunden är svårt. Men att ändra gatans funktion är inte lika resurskrävande och komplicerat. Lydon och Garcia (2015) beskriver att relativt små åtgärder kan vridas för att fotgängare och cyklister ska kunna återerövra gatorna från bilarnas dominans. Taktisk urbanism används världen över för att förvandla gator till livliga platser för människor snarare än passager för bilar (ibid.) Bilarnas dominans av en plats kan både bestämmas i ett stadsbyggnadsskede och påverkas i ett senare stadsmiljöskede. Förändringar kan genomföras av en eller fler aktörer med mycket små till mellanstora medel.

Mikroklimat

I kalla Skandinavien är sol och skydd från vind värdefulla tillgångar som gör en plats attraktiv att vistas på (Sim 2019). Hur solbelyst en plats är och hur vinden rör sig genom och runt den bestäms till stor del av höjd och placering av byggnaderna som omger platsen (Lenzholzer 2015). I de stora dragen formas därför mikroklimatet på en plats av fasta strukturer, vilket gör det svårt att påverka från grunden i en redan byggd struktur (ibid.). Däremot kan mikroklimatet påverkas i lägre grad genom mindre åtgärder, vind kan till viss del blockeras och skugga kan skapas med hjälp av exempelvis vegetation, parasoll och skärmar (ibid.) Mikroklimat är därför både en stadsbyggnadsfaktor och en stadsrumsfaktor.

2.3.4. Stadsliv

Som nämnt i inledningen är framgång svårdefinierbart, och för att kunna analysera platsers observerbara egenskaper i förhållande till framgång behöver en definition av framgång väljas i arbetet. Precis som att begreppet plats kan definieras utifrån subjektiva upplevelser och observerbara egenskaper kan även framgång definieras utifrån dessa två perspektiv (Carmona et al. 2010; Kleberg et al. 2019). Det perspektiv på framgång som valts i detta arbete är de observerbara aspekterna, vilket går i linje med uppsatsens förhållande till platsbegreppet som definierades i avgränsningen. Enligt platspyramiden är ett rikt stadsliv eftersträvansvärt, vilket innebär ett högt gångflöde, att människor vistas på platsen och utför olika typer av aktiviteter samt framgång för verksamheterna på platsen (Kleberg et al. 2019). En distinktion mellan målet om ett rikt stadsliv och indikatorer på ett rikt stadsliv är att målet är mer generellt och abstrakt, medan indikatorerna visar vilka aspekter av stadslivet som finns och som saknas på platsen. En plats kan sakna någon av faktorerna och fortfarande anses ha ett rikt stadsliv, vilket exemplifieras genom fallstudien

av Brunkebergstorg i nästa kapitel. Att en indikator saknas behöver nödvändigtvis inte vara ett problem, men det skulle kunna vara det. Detta får aktörerna som förvaltar platsen ta ställning till.

En klassisk beskrivning av vad en framgångsrik plats borde vara är Jacobs (1961) beskrivning av den levande gatan som en balett där en mångfald av människor och funktioner interagerar med varandra i en improviserad ordning. Montgomery (1998) anger förekomsten av ekonomisk, kulturell och social transaktion som kännetecken för en framgångsrik plats. Stevens (2007) menar att framgångsrika platser faciliterar lekfullt och kreativt beteende hos besökare i alla åldrar. Carmona et al. (2010) definierar en framgångsrik plats så enkelt som en plats som karaktäriseras av människors närvaro i en självförstärkande process. Kort sagt är närvaro av människor, interaktionen mellan dem och aktiviteterna de engagerar sig i mycket viktiga komponenter av framgång. Nedan beskrivs indikatorer på att en plats är framgångsrik, med utgångspunkt i definitionerna ovan.

Flöde, vistelse och beteende

Att många människor rör sig och vistas på en plats och interagerar med varandra, både inom grupper med bekanta och mellan främlingar, är ett tydligt tecken på att platsen är omtyckt (PPS 2018). Människor är en plats största attraktionskraft, vi dras till platser där andra människor vistas (Gehl 2010). Om många människor befinner sig på en plats betyder det alltså att denna plats erbjuder det viktigaste som en plats kan erbjuda, socialt sammanhang och en känsla av tillhörighet. Antal människor

kan alltså vara den tydligaste indikatorn på en framgångsrik plats. En fast siffra på hur många människor som ska vistas på en plats för att denna ska räknas som framgångsrik går inte att fastställa, detta beror i allra högsta grad på platsens läge och storlek. Baserat på Stevens (2007) uttalande om lekfullt beteende och Jacobs (1961) idealisering av blandade funktioner människors beteende på en plats en viktig indikator på om platsen möjliggör ett gott stadsliv. Om en stor variation av funktioner och till följd av detta en variation i beteenden kan iakttas på en plats på en plats är detta ett tecken på att platsen bjuder in människor med en bredd av preferenser och behov.

Serviceutbud

En plats med aktiva botten våningar fyllda med ett stort och varierat serviceutbud får människor att stanna till och vistas på en plats (Montgomery 1998; Kleberg et al. 2019). Handel och stadsliv är idag intimt sammantvinnade (Gabrielsson 2020). Montgomery (1998) hävdar att möjliggörandet av transaktioner på vardaglig basis under längre tid är avgörande för att skapa en levande stadsmiljö. Han framhäver också vikten av att göra plats för handeln på gator och torg, då dessa är stadens största plattform för social interaktion. Utifrån detta kan ett väletablerat serviceutbud betraktas som en indikator på att en plats har ett rikt stadsliv. Verksamheter lockar människor, men samtidigt är också ett flöde av människor är en förutsättning för att verksamheter ska gå runt. Verksamheters etablering och överlevnad på en plats skulle alltså kunna ses som både en förutsättning för och en indikator på framgång, då det är svårt att avgöra vad som är hönan och vad som är ägget.

3. FALLSTUDIER

För att demonstrera hur Platspyramiden kan användas appliceras den vid analys av tre platser: Nytorget, Brunkebergstorg och Hökarängen centrum. Inledningsvis beskrivs historia och utvecklingsprocess hos respektive plats, därefter analyseras de med utgångspunkt i Platspyramiden. Kapitlet avslutas med jämförelser mellan platserna och några slutsatser.

3.1. Nytorget

3.1.1. Historisk bakgrund

Nytorget (se figur 8 och 10) är ett grönt torg som är beläget i stadsdelen SoFo på Södermalm. På 1700-talet var Nytorget lokaliserat i utkanten av Stockholm och det var en tom och öde plats (Sandin 2021). Torget har funnits i minst 350 år och har använts både som mönstringsplats för militärtrupper, och som avrättningsplats under 1600-talet och 1700-talet (ibid.) I början av 1900-talet var platsen fortfarande tom och belägen i utkanten av staden (se figur 9), men år 1921 rustades platsen upp och fick vägar, bänkar, murar och en fontän (Stockholm stad 2022a). Under 1930-talet fick torget ytterligare en renovering, lekutrustning anlades och år 1935 sattes Bror Hjorts staty ”lek” upp på platsen (se figur 15). Ytterligare ett par år senare förvandlades torget till ett parktorg (Sandin 2021). År 1990 fick torget återigen en ny gestalt, grönskan samlades i den norra delen och lektyorna i den södra (Stockholm stad 2022a).

0 150 m

Figur 8. Kartan visar vilken yta som omfattas av undersökningen. (©Lantmäteriet 2023 med bearbetning)

Figur 9. Fotografiet visar hur Nytorget såg ut år 1902 (Larssons Ateljé 1902). Platsen var då tom på grönska, sittplatser, fontän och lekutrustning, vilket är en kontrast mot hur multifunktionell platsen är idag.

Figur 10. Fotografiet visar en överblick över platsen och hur människor njuter av vårsolen, vilket indikerar att platsen är omtyckt.

3.1.2. Platsutveckling

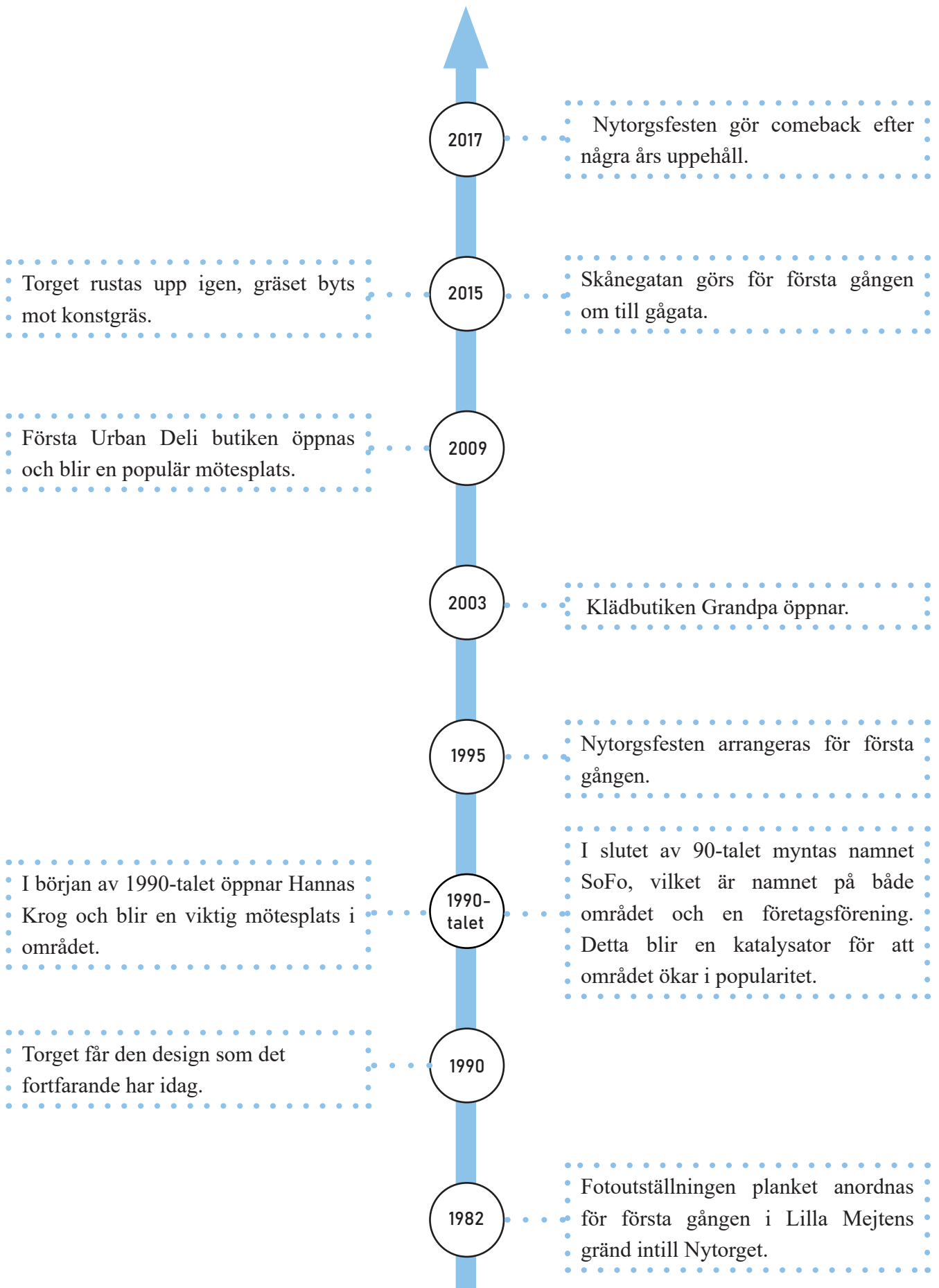
Nytorgets utveckling från att vara en otrygg och tom plats till att bli en välbesökt plats började med att företagarföreningen SoFo grundades i området kring platsen, vilket ledde till en stark identitetsutveckling (SoFo:s informant). Initiativet togs av tre södermalmsbor som delvis var butiks- och caféägare i området. Syftet med föreningen var att verksamhetsägare skulle kunna samarbeta och stärka varandra (ibid.). Namnet SoFo, som är en förkortning av ”South of Folkungagatan”, blev också det nya namnet på handelsområdet kring platsen och (Sandin 2021). I början av 2000-talet ökade SoFos popularitet och antalet caféer växte (ibid.). Många hyresrätter ombildades till bostadsrätter, vilket bidrog till platsens förbättrade rykte (ibid.). År 2015 byttes gräsmattan ut mot konstgräs (Stockholm stad 2022a) till följd av att det intensiva slitaget (Sandin 2021).

Nytorget är idag en levande plats där kulturen får gott om utrymme och den kreativa traditionen sträcker sig flera decennier bakåt i tiden. Huset Malongen som ligger på Nytorgets södra flank byggdes om till konstnärsateljé år 1960 och i slutet av 1990-talet fanns det gott om småhantverkare i kvarteren (Sandin 2021). År 1982 tar fotoutställningen planket för första gången plats ett par hundra meter från Nytorget och utställningen firade 40-årsjubileum år 2022 (Wessel 2022). År 2008 sattes även ett fotoplank upp på Nytorget i samband med originalutställningen (Svenska fotografers förbund, 2008). År 1995 arrangerades Nytorgsfesten för första gången och den äger rum årligen sedan dess, bortsett från några års paus under 2010-talet samt under coronapandemin (Nytorgsfesten 2023). Under en helg i augusti bjuds allmänheten in till karneval, marknad, yoga, silent disco, foodtrucks och konserter på torget (ibid.). Festen är gratis och mycket populär, 2018 attraherade evenemanget mellan 40 000 och 50 000 besökare (Anderberg 2019).

Även aktivering av gaturummen i anslutning till Nytorget kan antas bidra till platsens framgång. Sedan år 2000 har succémarknaden Bondens marknad arrangerats årligen under hösten, våren och julen på Katarinas Bangata, belägen ett kvarter bort från Nytorget (Bondensmarknad u.å.). Även Skånegatan som ligger i anslutning till Nytorget är full av liv. Gatan var en av de två första temporära sommargågatorna som Stockholms stad anlade år 2015, konceptet blev mycket uppskattat och sedan dess är Skånegatan en permanent sommargata (Lindquist 2016). Enligt SoFo:s informant har sommargågatan bidragit till att flera restauranger och uteserveringar har öppnat längs vägen, vilket aktiverar platsen fram till efter midnatt. Skånegatan omvandlas även till gågata under vintern (Stockholm stad 2022b).

Flera populära verksamheter håller till i lokaler runt Nytorget och i SoFo, och dessa har bidragit till att torget har blivit vad det har blivit. Hannas Krog öppnade i början av 1990-talet och skapade en kreativ hub i området (SoFo:s informant). Detta skapade ringar på vattnet och flera säng- och målarbutiker från 50-talet och 60-talet förvandlades sakta till lokala verksamheter med ett för Stockholm unikt utbud (ibid.). En viktig förutsättning som möjliggjorde den koncentrerade etableringen av verksamheter har varit att det fanns tillgång till billiga lokaler och möjlighet till att testa verksamheter genom att skaffa ett ”hål i väggen”. Klädbutiken Grandpa öppnade år 2003 och SoFo:s informant nämner affärens tydliga koncept som en nyckel för verksamheterna framgång. Den första Urban Deli-butiken (Se figur 16) öppnades på Nytorget år 2009 och blir snabbt en viktig mötesplats både för invånare i SoFo och för hela Stockholm (axfood 2019). Stockholm stad var en viktig möjliggörare för Urban Delis etablering då de tillät dem att använda trottoaren till uteserveringen och gjorde om gatan till en gågata (SoFo:s informant). Det var i sambandet med öppningen av Urban Deli som Nytorget blev populärt för en bredare publik än endast SoFo:s invånare (ibid.).

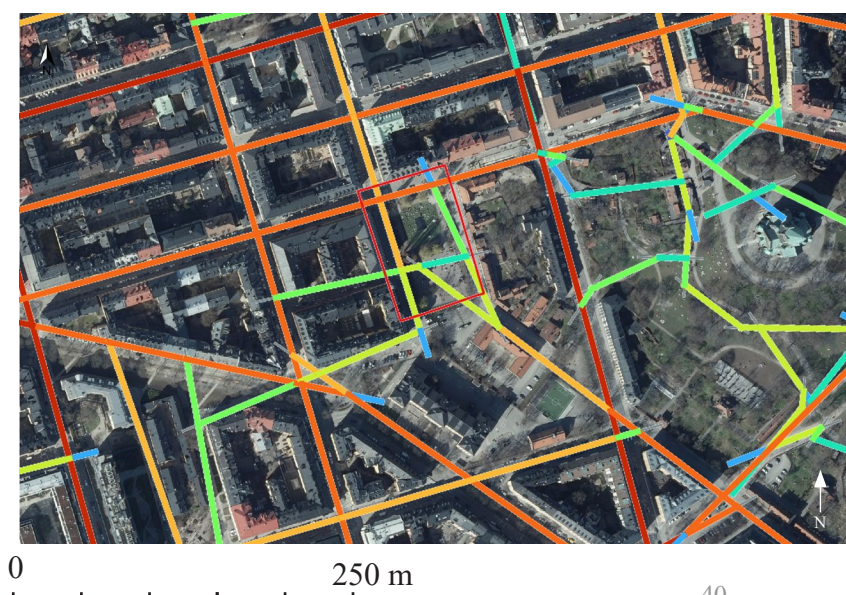
3.1.3. Sammanfattning av viktiga händelser och aktörer

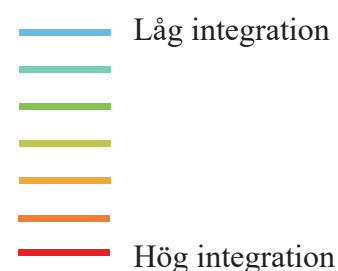
3.1.4. Data

Tabell 3. Tabellen visar den data som samlats in utifrån variablerna i Platspyramiden.

Målpunkter	Urban Deli, Grandpa, samt flera småverksamheter med unikt utbud.
Läge i stadsnätet	Platsen ligger i en rutnätsstruktur där alla gator har samma genhet. Platsen ligger därför inte längs ett välintegrerat huvudstråk, men den är inte heller avskild (Se figur 11).
Täthet (arbetande och boende per ha)	398
Närhet till kollektivtrafik (m)	850
Upplevelsevärden	Lekplats, staty, fontän, gott om grönska, blomsterplanteringar, tillfälliga spel, yta för picknick
Antal sittplatser (per ha)	360
Andel av bottenvåningar som är detaljrika bottenvåningar (%)	90
Skala på bottenvåningarna (antal entréer per 100 meter)	8
Andel av bottenvåningar som är aktiva lokaler (%)	70
Minst 75% av markens yta är fri från trafik med personbilar	Ja
Mer än 50% av ytan är solbelyst	Ja
Antal butiker, restauranger, serviceverksamheter och kulturverksamheter	15
Brett serviceutbud (minst tre typer av varje inom kategorierna butiker, restauranger och caféer, service och kultur)	Nej
Antal passerande mellan 16 och 17	983
Antal människor som vistas på platsen klockan 16	209

Figur 11. Figuren visar resultatet av choice-analysen som gjordes för att undersöka Nytorgets integration. Här visas analysen som gjordes med radien på 5000 meter. (©Lantmäteriet 2023 med bearbetning)

Figur 12. Fotografiet visar lekplatsen på Nytorget. Detta bidrar till en multifunktionell plats med något för alla åldrar.

Figur 13. Fotografiet visar husen längs den östra sidan av Nytorget. Dessa har karaktäristiska röda träfasader som tillför kvalitet till platsen, även om de är inaktiva.

Figur 14. Fotografiet visar en tillfällig spelinstallation på torget som tillför lekfullhet.

Figur 15. Fotografiet visar Bror Hjorts skulptur Lek. Konst berikar platsen och bidrar till stark karaktär.

Figur 16. Fotografiet visar Urban Deli som är och har varit en viktig destination vid platsen. Butiken förvandlade Nytorget till en plats för hela stockholm.

Figur 17. Fotografiet visar fontänen och konstgräsmattan som vid fint väder är full av människor.

Figur 18. Fotografiet visar en av blomsterplanteringarna på torget som bidrar till skönhet och karaktär.

3.1.5. Analys

Framgångsindikatorer

Under platsbesöket den 19 april 2023 vibrerar Nytorget av liv. Lekplatsen är full av lekande barn, både från förskolor och tillsammans med föräldrar. På bänkarna kring gräsmattan sitter människor i alla åldrar och njuter av vårsolen och gräsmattan är fylld med ungdomar och barnfamiljer som umgås, leker och äter glass (se figur 10). Uteserveringarna är fulla och längs fasaden i öster sitter en lång rad med människor i solen. Flera personer passerar platsen under sin löprunda. En stor del av besökarna stannar länge på platsen, minst en timme.

Under sina många år som boende i området har SoFo:s informant bevitnat hur Nytorget har gått från att vara en lokal plats till att bli en plats som lockar människor från andra delar av Stockholm. I takt med att SoFo har blivit mer populärt har lokalhyrorna ökat (SoFo:s informant), vilket är ett tecken på att platsen har ökat i popularitet och värderas högt av fler människor. Både baserat på intervjun, platsbesöket och litteraturstudierna passar Nytorget i både Stevens, Jacobs (1961) och Montgomerys (1998) definitioner av en framgångsrik plats. Människor i alla åldrar vistas alla på platsen av andra skäl än nödvändiga. Olika funktioner, kommersiella som ickekommersiella samexisterar på platsen.

Framgångsfaktorer

Nytorget har några av de stadsbyggnadsfaktorer som behövs för att en plats ska lyckas. Torget har en generös öppen yta där grönska, lekplats (se figur 12) och uteserveringar får plats. Befolkningstätheten kring platsen är 398 personer per hektar, vilket går att jämföra med kommunens genomsnitt som ligger på 52 personer per hektar (Spacescape, 2018b). Detta värde uppnår även (vid avrundning uppåt) Klebergs et al. (2019) tröskelvärde för hög täthet som ligger på 400 personer per hektar. Gällande

befolkning finns det alltså ett gott underlag för ett rikt folkliv på platsen. Torget är solbelyst, men det finns även goda möjligheter att dra sig tillbaka till skuggan. Placeringen i stadsnätet är dock inte självklar, det är cirka 850 meter till medborgarplatsens tunnelbanestation och torget ligger inte i direkt anslutning till något stråk som har en framträdande plats i gatuhierakin. Strukturen kring Nytorget är ett rutnät där varje gata har ungefär samma genhetsmått, vilket innebär att platsen inte är ovanligt integrerad, men det är inte heller avskild på ett sätt som håller människor borta (se figur 11).

Två av fyra sidor kring Nytorget har aktiva bottenvåningar med olika typer av verksamheter. Två av sidorna bidrar alltså inte med några funktioner, men de är fortfarande detaljrika och uppdelade i mindre enheter, vilket bidrar till platsens karaktär (se figur 13). På Nytorget finns flera element som bidrar till upplevelsevärden. Statyn (se figur 15), fontänen (se figur 17), träden och blomsterplanteringarna (se figur 18) ger platsen estetiska värden. Gräsytan ger goda möjligheter till picknick och lekplatsen samt de tillfälliga spelininstallationerna (se figur 14) gör platsen barnvänlig. Skånegatan stängs av från biltrafik både på sommaren och på vintern, men även när bilar får köra där upplevs platsen inte som hårt trafikerad. Endast en liten yta av platsen är dedikerad till bilar, hastigheterna är låga och rutnätsstrukturen där alla gator ligger på samma nivå bör leda till att bilarna fördelas jämnt mellan flera gator.

Carmona et al. (2010) hävdar att framgångsrika platser ofta är både en destination och platser på väg till andra platser, mycket få offentliga platser fungerar endast som destinationer. Nytorget verkar vara något av ett undantag då det varken ligger vid ett huvudstråk eller en tunnelbanestation. Platsen lär därför inte ha blivit populär till följd av ett naturligt stort flöde av människor. Snarare bör det unika utbudet

av verksamheter och den speciella andan i området som SoFo:s informant nämner ha varit tillräckligt lockande för att platsen ska kunna bära sig själv endast som en destination.

Utvecklingsprocessen

Nytorgets utveckling är inte följd av en strategisk plan för att platsen ska nå ett specifikt mål, utan det är en plats som har utvecklats spontant med start i en gräsrotsrörelse av boende i området. Olika aktörer har efter hand skapat evenemang, rustat upp platsen och etablerat verksamheter. Nytorget kan därför anses vara en blandning av taktisk och kreativ platsutveckling. Luckorna i väggarna tillät aktörer att billigt testa koncept för verksamheter och det som gått bra har sedan blivit permanent. Kulturen har som tidigare nämnt haft en viktig roll på platsen, vilket flera olika aktörer bidragit till. Nytorgets platsutvecklingsprocess grundar sig i lokalbefolkningens behov och initiativ, vilket går i linje med den ursprungliga filosofin inom platsutveckling. I samband med att platsen gradvis blev mer populär har fler intressen tagit plats under tidens gång, vilket gynnar vissa och missgynnar andra.

Frågan om huruvida en plats är framgångsrik eller inte är en fråga om från vems perspektiv utvecklingen betraktas, platsutveckling har ofta både en framsida och en baksida. Att kvalitén på en plats har ökat och gör att den gläder fler människor och att den bidrar till

en mer levande stad är eftersträvansvärt från ett stadsbyggnadsperspektiv och ur ett ekonomiskt perspektiv. Däremot framhäver SoFo:s informant de höjda hyrorna som det största hotet mot SoFo:s och Nytorgets anda, om de verksamheter som skapar den speciella SoFo-andan inte längre kan vara kvar riskerar en oönskad gentrifieringsprocess att ta fart. Han nämner också de mer kommersiellt inriktade verksamheterna och sommargågatan i området som ett hot mot platsens själ, denna utveckling har skapat missnöje i företagarföreningen SoFo. Små lokala verksamheters möjlighet att vara kvar i området ligger till stora delar i händerna på fastighetsägarna, SoFo:s informants verksamhet kan till exempel finnas kvar då bostadsrättsföreningen som äger hans lokal ser ett mervärde i hans verksamhet och ger honom en relativt låg hyra.

Att Nytorget har förändrats är uppenbart. Besöksstrycket och människors beteende på platsen kan tolkas som att förändringen enligt många är positiv. Enligt SoFo:s informant har områdets största styrka varit att atmosfären i området har varit avslappnad och tillåtande. Denna har skapats av det unika utbudet av butiker som har brett ut sig över hela området. Ytterligare viktiga framgångsfaktorer verkar vara kulturen, verksamheterna, solen, den karaktäristiska arkitekturen och blandningen av funktioner som tilltalar en bredd av olika människor.

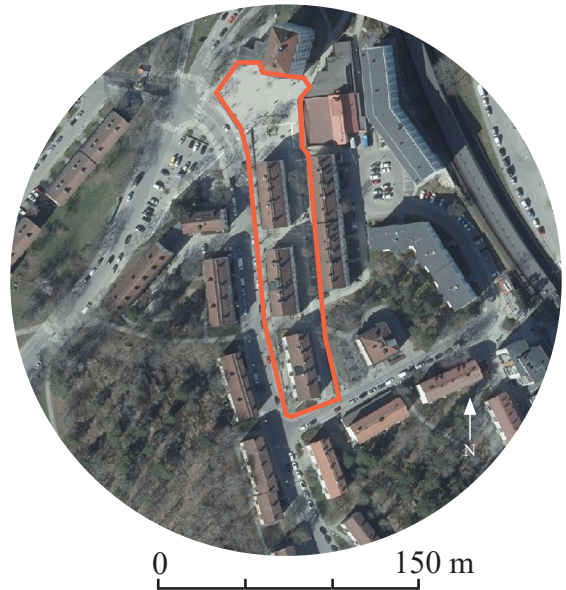
3.2. Hökarängen centrum

3.2.1 Historisk bakgrund

Hökarängen (se figur 19 och 21) är en av de första tunnelbaneförorterna i Stockholm och ligger i södra delen av stan (Elfors 2015). Området byggdes under 40 och 50-talet består till största delen av 3-4 våningar höga lamellhus samt några högre punkthus (ibid.). Hökarängen är planerat efter grannskapsenhetsidealet som innebär ett avgränsat och relativt bilfritt område. Bilvägarna leds runt ett samlat område som innehåller bostäder, arbetsplatser samt service och inom området finns endast mindre gator (ibid.). Hökarängens centrumgata räknas som Sveriges första gågata (se figur 19 och 20) (ibid.) Det kommunägda fastighetsbolaget Stockholmshem har varit den största aktören i Hökarängen, de var med och byggde området och idag förvaltar de drygt 2900 av de 4700 bostäder som finns i där (ibid.).

Figur 20. Fotografiet visar sveriges första gågata i Hökarängen centrum. (Helldén 1962) Platsen var då välanvänd, men blev mer inaktiv i slutet av 1900-talet.

Figur 19. Kartan visar vilken yta som omfattas av undersökningen. (©Lantmäteriet 2023 med bearbetning)

När Hökarängen var nybyggt var det en livlig och aktiv stadsdel, men sedan 1960-talet har det funnits en nedåtgående trend (Elfors 2015). Butiker har slagit igen utan att bli ersatta av nya verksamheter och känslan av otrygghet har ökat (ibid.). En konsekvens av bilismen är att förtortscentrumen har konkurrerats ut av större köpcentrum (ibid.). Sedan stadsdelen grundades har det funnits reserverade bostäder för socialt utsatta personer som har lett till att boende i Hökarängen har lägre medelinkomst än totalt i Stockholm (ibid.). Även problem med social ohälsa och missbruk har observerats i högre genomsnitt än övriga staden (ibid.).

Figur 21. Fotografiet visar en överblick av platsen under den soliga dagen för observationen var platsen full av människor

3.2.2. Platsutveckling

Under 80-talet drog kommunen i gång ett program för att lyfta ytterstadsområden och Hökarängen valdes som ett av fokusområdena (Schönning 2000). De åtgärder som gjordes var att underlätta kvarboende för äldre genom att installera hissar i trapphusen och införa en minibusslinje genom området (ibid.). På 90-talet drogs ytterligare ett program igång för att vända den negativa utvecklingen i förorterna och Hökarängen valdes återigen ut (ibid.). Det var en långsiktig satsning som byggde på att boende drev initiativ rörande centrumfrågor, trafik- och miljöfrågor, kultur- och fritidsfrågor samt barn- och ungdomsfrågor genom samverkansgrupper (ibid.).

Det mest omfattande utvecklingsprojektet som pågått i Hökarängen drevs av Stockholmshem och pågick mellan år 2011 och år 2015 (Elfors 2015). Stockholmshem samarbetade med lokala aktörer; föreningar, företag och engagerade privatpersoner för att förbättra områdets status och öka viljan för de boende att bo kvar (ibid.). En rad insatser gjordes för att göra Hökarängen mer hållbart och levande inom tre huvudspår: Centrumutveckling, konstsatsningar och hållbarhetsinvesteringar (ibid.). Projektet inleddes med boendedialog där nästan tusen Hökarängsbor lämnade synpunkter på hur området skulle kunna förbättras (ibid.).

Centrumutveckling

Centrumutvecklingen syftade till att återigen fylla de tomma lokalerna i centrum med verksamheter (Elfors 2015). Processen inleddes med täthetsanalys som visade att befolkningsunderlaget i Hökarängen är tillräckligt stort för att detta skulle vara möjligt. Projektteamet började leta efter en gynnsam sammansättning av verksamheter som skulle svara mot befolkningens behov och som skulle stötta varandra (ibid.). Flera

viktiga verksamheter har startats till följd av Hållbara Hökarängen och lockat många besökare både från Hökarängen och från andra delar av Stockholm. Dessa är främst den Peruanska Cevicherian Aji y Ajo, Mini Outlet Barnkläder med sitt stora ekologiska sortiment, mikrobryggeriet PangPang, surdegsbageriet på pepparvägen och Remake Hökarängen (ibid.). Apoteket, vårdcentralen och cykelverkstaden som öppnade i samband med Hållbara Hökarängen svarade på behov av service som uttrycktes under den inledande dialogen (ibid.). I samband med projektet återupplivades även företagarföreningen, Hökarängens dag anordnades igen och en julmarknad började hållas årligen (ibid.).

Projektteamet för Hållbara Hökarängen arbetade även med att skapa mötesplatser i centrum, både upprustning av offentliga platser och stöttning av kaféer som kan bli viktiga samlingsplatser (ibid.). Exempel på åtgärder i det offentliga rummet var att tillföra belysning för att öka tryggheten, plantera perenner vid tunnelbanan och tillhandahålla odlingslådor för gemensam odling (ibid.). Något som påverkat det offentliga rummet positivt är skyltprogrammet som syftar till att återskapa 50-tals identiteten i centrum genom att låta en neon-skylt ingå i lokalhyran (se figur 25.) (ibid.).

Konstsatsningar och lokalt engagemang

Det finns en lång tradition av lokalt engagemang i Hökarängen; Konsthall C, kollektivhuset Cigarrlådan och Stadsdelsrådet är ”institutioner” som skapats i stadsdelen och bidrar med god stämning (Elfors 2015). En blandning av aktörer ligger bakom de olika initiativen.

Kollektivhuset cigarrlådan grundades utav en grupp människor som ville ha ett boende där de kunde dela vardagen med andra människor (Elfors 2015). Kollektivet består av 22

lägenheter och ett gemensamt kök där det till största delen bor konstnärer och lärare (ibid.). Kollektivet bidrar till positiv energi i området genom att de spenderar mycket tid tillsammans (ibid.).

Hökarängens stadsdelsråd grundades i en vilja från flera boendeföreningar att arbeta med att förbättra Hökarängen lokalt (Elfors 2015). De fungerar som en paraplyorganisation för det lokala föreningslivet i Hökarängen och de arbetar bland annat med att utveckla mötesplatser, ge ut den lokala tidningen Hökarängsnytt och bevaka byggande i stadsdelen (ibid.).

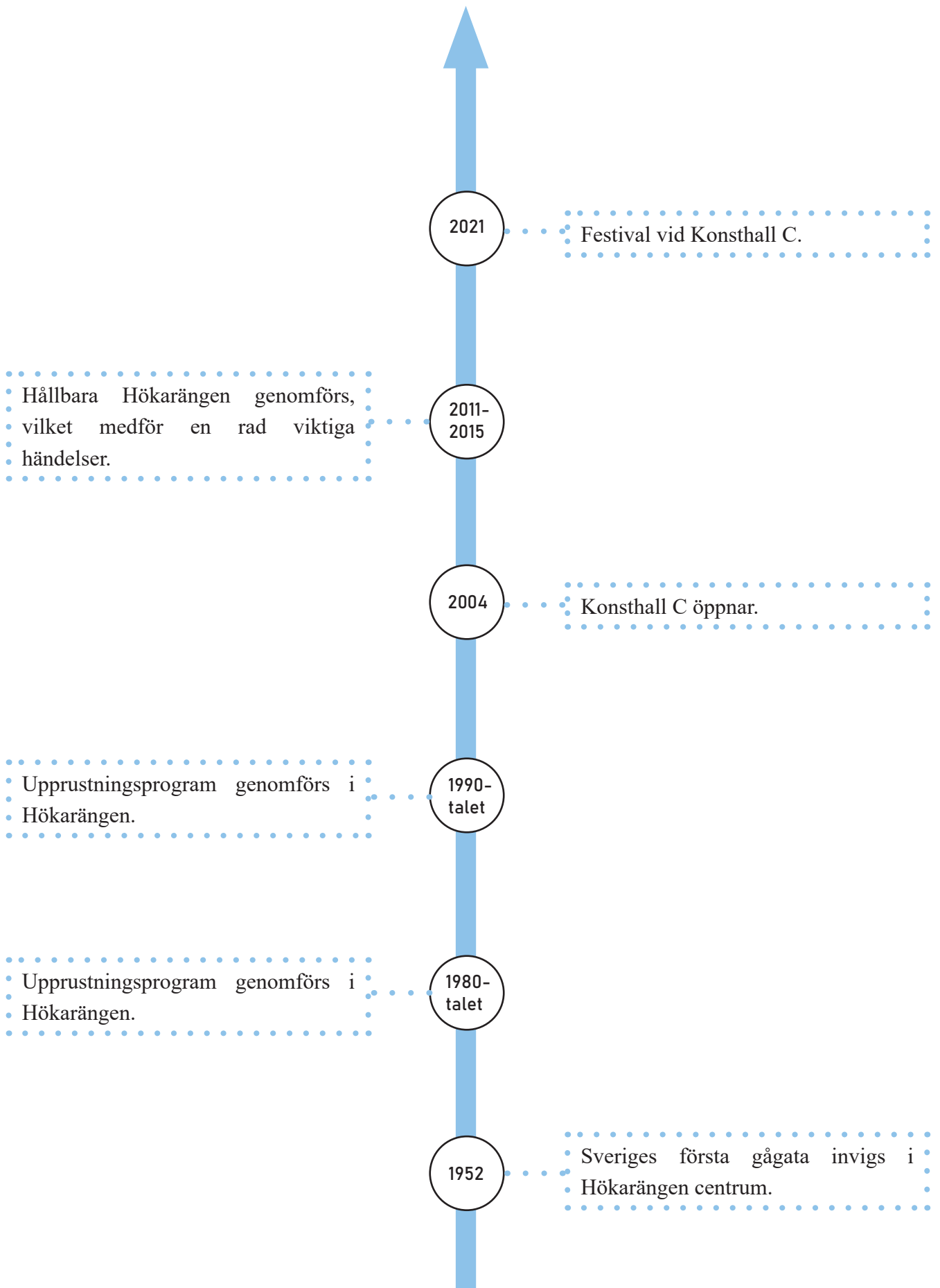
Konsten är viktig för att skapa ett rikt stadsliv i Hökarängen. År 2004 öppnade konsthall C som ”är ett offentligt konstverk, stadsförnyelseprojekt och en konstinstitution belägen i en före detta i tvättstuga i Hökarängen” (konsthall C 2021). Här arrangeras utställningar och evenemang med utgångspunkt i Hökarängens historia och nutid samt människorna som bor där (ibid.). Konsthallen har som målsättning att locka publik både lokalt i Hökarängen, bredare Stockholm och internationellt. År 2021 och 2022 anordnade konsthall C en gratis festival med bland annat musik, rave, dockteater och författarsamtal (konsthall C 2022). Exempel på ytterligare konstrelaterade initiativ är Atelier 123, lokalrätten, Teater Tiddelipom och Tegelsen (Elfors 2015).

Även kommunen har gjort insatser för att förbättra de sociala förhållandena i Hökarängen. Olle Jonasson från Stadsdelsförvaltningen tog initiativ till Levande Hökarängen vars syfte var att minska missbrukarnas dominans på Hökarängens torg och göra platsen tryggare (Elfors 2015). De gjorde detta genom att ta dit en cafévagn som senare blev en caféstuga. Tillsammans med den före detta missbrukaren Stefan Lindberg skapade han även en kamratförening där missbrukare och kriminella stöttar varandra att förändra sina liv (ibid.). Många av föreningens aktiviteter tar plats på torget, till exempel loppmarknad, konserter, kafé och dansbana (ibid.).

Hållbarhetsinvesteringar

Hållbara Hökarängen gör en lång rad insatser för miljön, bland annat genom att främja sopsortering, göra energieffektiviserande åtgärder för byggnaderna, anordna en energispartävling, anordna återbruksworkshops, verktygspool och vegetariska matlagningskvällar (Elfors 2015). Projektteamet anordnade även en hållbarhetsfestival där lokala aktörer fick bidra med aktiviteter och initiativ som workshops, framträdanden och försäljning av hållbara produkter (ibid.).

3.2.3. Sammanfattning av viktiga händelser och aktörer

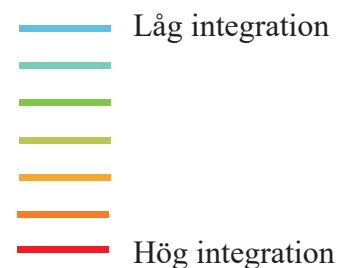
3.2.4. Data

Tabell 3. Tabellen visar den data som samlats in utifrån variablerna i Platspyramiden.

Målpunkter	Konsthall C
Läge i stadsnätet	Välintegrerat (se figur 22)
Täthet (arbetande och boende per ha)	115
Närhet till kollektivtrafik (m)	100
Upplevelsevärden	Fontän, blomsterkrukor, retrostil på gågatan
Antal sittplatser (per ha)	400
Andel av bottenvåningar som är detaljrika bottenvåningar (%)	60
Skala på bottenvåningarna (antal entréer per 100 meter)	14
Andel av bottenvåningar som är aktiva lokaler (%)	90
Minst 75% av markens yta är fri från trafik med personbilar	Ja
Mer än 50% av ytan är solbelyst	Ja
Antal butiker, restauranger, serviceverksamheter och kulturverksamheter	33
Brett serviceutbud (minst tre typer av varje inom kategorierna butiker, restauranger och caféer, service och kultur)	Ja
Antal passerande mellan 16 och 17	698
Antal människor som vistas på platsen klockan 16	40

Figur 22. Kartan visar resultatet av choice-analysen som gjordes för att undersöka Hökarängens integration. Här visas analysen som gjordes med radien 5000 meter. (©Lantmäteriet 2023 med bearbetning)

Figur 23. Fotografiet visar en loppmarknaden på Hökarängens torg. Denna aktivering bidrar till att skapa en multifunktionell och levande plats.

Figur 24. Fotografiet visar fontänen som är ett identitetsskapande element på torget.

Figur 25. Fotografiet visar butikernas neonskyltar. Dessa tillför en retrokaraktär till platsen som uppskattas av invånare och besökare.

Figur 26. Fotografiet visar serviceenheterna på gågatan som är små och tätt belägna. Detta innebär att det finns ett brett utbud på liten yta och gatan upplevs mer välkomnande och levande.

3.2.5. Analys

Framgångsindikatorer

På det stora hela har Hållbara Hökarängen haft en positiv inverkan på stadsdelen. Enligt Elfors (2015) har boende under projektets gång vittnat om förbättring i centrum i, det är mindre skräpigt, tryggare och mer livligt. Den negativa trenden för centrum har brutits. Kolessar et al. (2019) genomförde en uppföljning av effekterna av Hållbara Hökarängen fyra år efter projektet avslutades. Undersökningen visar bland annat att 50-60% upplever ökad gemenskap och trygghet i området. Vidare satte även de kultursatsningar som gjordes i området Hökarängen på kartan för resten av Stockholm och människor tog sig ut till Hökarängen för att delta i evenemang. Identiteten av att vara en aktiv och kulturell stadsdel lever kvar vilket har lett till att nya verksamheter och initiativ har tillkommit, till exempel vintageleksaksaffären ”Monty och jag” samt Hökis visrum som anordnar viskvällar och konserter (ibid.). Flera av evenemangen som skapades eller återupplivades under projektets gång lever kvar och har blivit en del av den lokala traditionen, till exempel Hökarängens dag, Hållbarhetsfestivalen, adventsmarknad och lördagsloppisar (ibid.).

Under platsbesöket på Hökarängen som genomfördes den 21 april observerades både en mångfald av människor och aktiviteter. Många människor i olika åldrar satt på bänkarna och åt glass, drack öl eller bara njöt av solen. Barn lekte på torget och vid en av torgens kanter fanns en loppmarknad (se figur 23). På gågatan satt flera människor på uteserveringarna och butiks- och restaurangägare socialiserade med sina kunder. Stadslivet som observerades på under platsbesöket vittnar om att Hökarängen centrum är en omtyckt plats.

Framgångsfaktorer

Befolkningstätheten i Hökarängen är låg jämfört med de tröskelvärden Kleberg et al. (2019) anger. Dock anger Elfors (2015) tätheten som tillräckligt stort underlag för kommersiell verksamhet och framgången hon beskriver hos flera verksamheter vittnar om att 115 personer per hektar är tillräckligt tätt.

Hökarängen centrum är beläget precis vid tunnelbanestationen vilket skapar förutsättningar för stora vardagsflöden i samband med transport till och från andra stadsdelar. Torget ligger även i direkt anslutning till ett huvudstråk och trots att gågatan i sig inte utgör det starkaste stråket i stadsdelen, leds människor från torget in på gågatan på ett naturligt sätt. Hökarängen centrum har därför mycket goda förutsättningar att bli en välbesökt plats tack vare dess gynnsamma placering i stadsnätet (se figur 22). Att torget och gågatan är bilfria och att hastigheten på den parallella gatan är låg gör platsen lugn och människovänlig.

Trots att torget är relativt litet och gågatan förhållandevis kort finns det väldigt många verksamheter i centrum (se figur 26). Porttätheten, som är 14 portar per hundra meter, uppnår med råge Gehls definition av vad som krävs för att en plats ska upplevas som ”friendly”. Serviceutbudet utgörs dessutom av flera olika typer av verksamheter inom kategorierna butik, restaurang/café och service, vilket ökar sannolikheten att fler människor hittar något de tilltalas av. I grunden är utformningen av byggnadernas bottenvåningar ganska likriktad, men skyltprogrammet tillför detaljer till dessa som ger gågatan retrokaraktär (se figur 25). Bottenvåningarna kring torget är dock fortfarande detaljlös och intetsägande,

vilket är en svaghet då detta är platsens entré. Detta kompenseras dock till viss del av fontänens starka karaktär (se figur 24). Det finns flera uteserveringar på platsen och även gott om allmänna bänkar.

Utvecklingsprocessen

Efter att projektet avslutades försvann flera konstnärer och verksamheter från Hökarängen, men hur stor del av detta som beror på att projektet avslutades är svårt att avgöra (Kolessar et al. 2019). Uppföljningen visar också att boende i Hökarängen upplevde en markant skillnad på stadslivet efter att projektet avslutades, efter några mycket livliga och händelserika år uppfattades stadsdelen som mer död (ibid.). Projektet kan därför kritiseras för att förvaltningen är otillräcklig för att upprätthålla den framgång som projektet skapade. När en så stor satsning som Hållbara Hökarängen görs bör längre tidsperspektiv tas i åtanke, annars finns risk för besvikelse hos brukarna av platsen om den går från att vara problematisk, till att bli väldigt levande och aktiv, till att återigen bli sämre. Dock påvisar Kolessar et al. (2019) att platsen som helhet trots allt har förbättrats efter att projektet genomfördes.

Hökarängens utvecklingsprocess kan till stor del beskrivas som ett kreativt platsutvecklingsprojekt. Platsutvecklingen har till stor del präglats av kulturella projekt som initierats av olika aktörer. Stockholms hem har haft en viktig roll som möjliggörare för flera initiativ, men mycket driv har kommit från boende i området. Detta skulle kunna vara något som faktiskt bidrar till projektets långsiktighet, förutsättningarna för att upprätthålla initiativen bör ha ökat av att de boende var involverade i att aktivera området. Även om detta bara till viss del verkar ha blivit på detta vis har förutsättningarna ändå varit bättre än om Stockholms hem hade varit ensam aktör och sedan dragit sig ur. En mångfald av aktörer skapar resiliens.

Den viktigaste framgångsfaktorn är Stockholms hems och övriga aktörers satsning på platsen. De såg att platsen har goda möjligheter att erbjuda mer till människorna och tog vara på förutsättningarna genom att återuppliva platsen. Att satsningen inkluderade både kommersiella verksamheter och en stor bredd av gratis aktiviteter har gjort att både utsatta grupper och människor som har det bättre ställt, både i Hökarängen och andra delar av Stockholm, har gynnats av satsningarna.

3.3. Brunkebergstorg

3.3.1. Historisk bakgrund

Brunkebergstorg (se figur 29) är beläget mycket centralt, endast ett kvarter skiljer platsen från Sergels torg och Drottninggatan som är två mycket kända och välbesökta platser i Stockholm (se figur 27). Under 1800-talet var Brunkebergstorg en av de främsta platserna för sällskapliv samt transport i Stockholm, här fanns exklusiva butiker, hotell av hög standard och stadens största droskstation (se figur 28) (Fare 2015). Mellan cirka år 1930 och 1950 var Brunkebergstorg ett nav för busstrafiken till de södra förorterna (se figur 29), men när tunnelbanan tog över stora delar av kollektivtrafiken minskade trycket på torget (ibid.).

Brunkebergstorg genomgick en drastisk förändring i samband med rivningsvägen som inleddes år 1952. Nästan samtliga gamla byggnader på platsen revs och ersattes med nya byggnader av större skala (Fare 2015). Riksbankens hus och Gallerian, som idag dominerar platsens uttryck, stod klara år

Figur 27. Kartan visar vilken yta som omfattas av undersökningen. (©Lantmäteriet 2023 med bearbetning)

Figur 28. Fotografiet visar droskstationen som fanns på Brunkebergstorg på 1800-talet (Okänd fotograf u.å.). Platsen var på den tiden välanvänd och livlig.

Figur 29. Fotografiet visar en överblick över Brunkebergstorg. Kanten mot Gallerian är aktiv medan de andra sidorna är mer slutna.

1976 (ibid.). När gallerian byggdes hade den ingen entré mot Brunkebergstorg och inte heller några aktiva bottenvåningar, hela platsen upplevdes därför som en tom baksida (AMF:s informanter). Under denna tiden ökade också biltrafiken markant i Sverige och samband med cityomvandlingen blir Brunkebergstorg primärt en trafikplats med bilvägar längs samtliga fasader (Fare 2015). I samband med byggnationen av Riksbankens hus förvandlades torget till ett grönt parktorg. Dock var vistelseytan fortfarande omgiven av bilvägar på alla sidor ända fram till år 1990 då bilvägen längs Gallerians fasad byggs om till vistelseyta (ibid.). Trots försöket att göra Brunkebergstorg till en grön och välkomnande plats var den fortfarande tom och oanvänd. Malmskillnadsgatan som sträcker sig mellan Brunkebergstorg och St Johannes Kyrkogård var ökad för prostitution (Jonsson 2017).

Figur 30. Fotografiet visar Brunkebergstorg som busstation mellan 1930 och 1950 (Thomssen u.å). På den tiden rörde sig och vistades många människor dagligen på platsen.

3.3.2. Platsutveckling

År 2010 presenterade Stockholm stad tillsammans med Kulturhuset, Stena fastigheter och Statens fastighetsverk en vision av Brunkebergs torg som ett nytt kulturtorg i city (Andersson 2010 se Gabrielsson 2020; Ekberg 2010). Planen inkluderade 100 nya bostäder, nya lokaler för caféer butiker, restauranger och kultur (Ekberg 2010). Höga kostnader gjorde att projektet avstannade, men det togs sedan upp igen år 2012 (Gabrielsson 2020). Samverkan med fastighetsägare framställdes som en given förutsättning för att lösa finansieringen (ibid.) som delades mellan kommunen och fastighetsägarna (Nyman 2017). Ytterligare en avgörande händelse var att Swedbank flyttade från sitt huvudkontor i gallerian till Sundbyberg år 2011 (AMF:s informanter). Detta skapade möjligheten att öppna nya verksamheter som bidrar till att aktivera torget (ibid.)

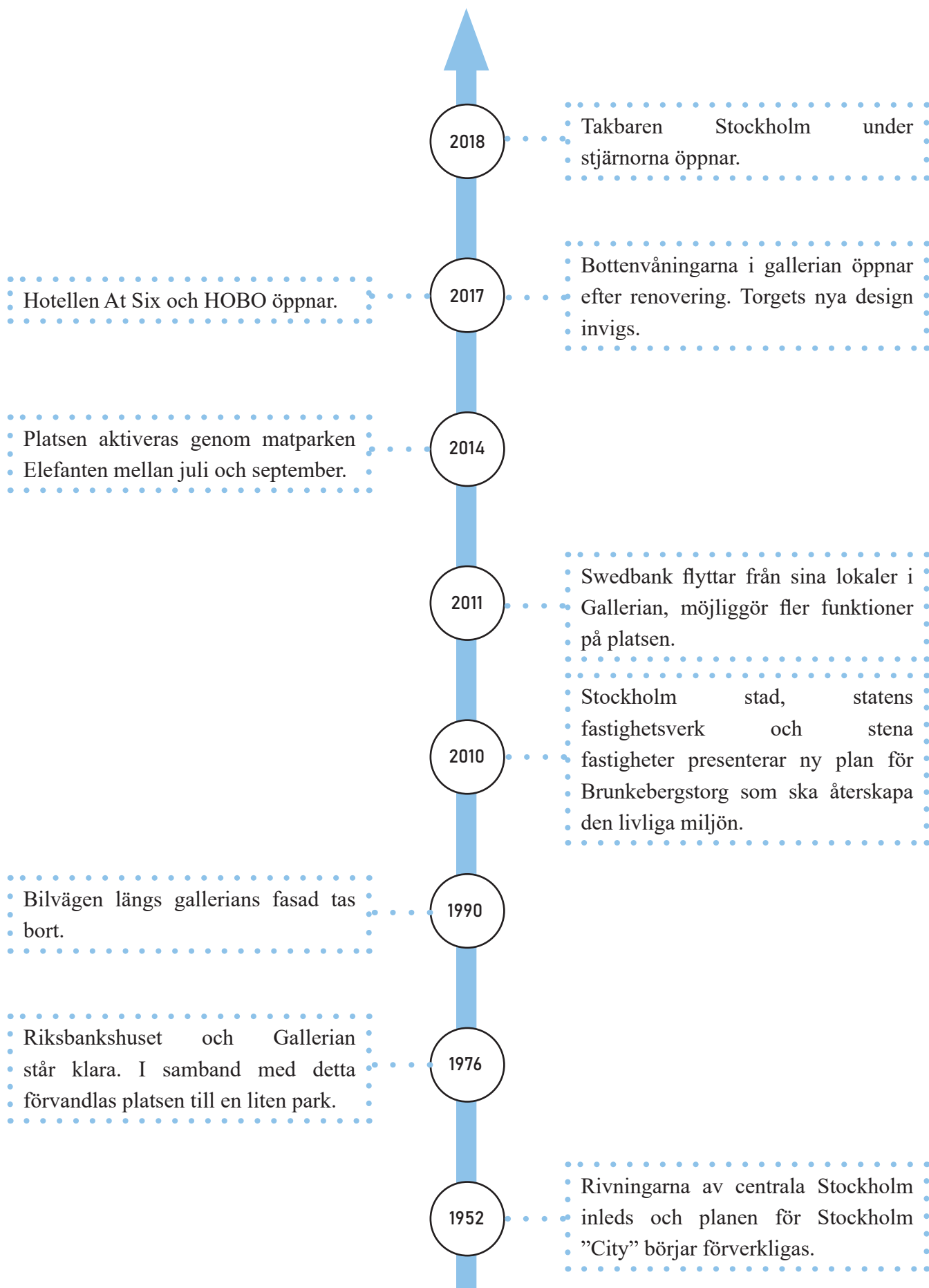
År 2013 lämnade organisationen Glad stad in en ansökan om att få anordna en marknad på Brunkebergstorg och i samband med detta ökade intresset för platsen även från andra aktörer (Glad stads informant). Glad stad gick ihop med Kulturarenor AB för att starta en kulturpark på torget (ibid.). Även Riksbanken, Stena och AMF engagerade sig och det utvecklades ett samarbetsavtal (ibid.). År 2014 anslöt sig även Stockholm konst, Fastighetskontoret och Kulturförvaltningen till projektet och mellan juli och september år 2014 aktiverades torget genom matparken Elefanten (Stockholms konst u.å.). Mat, tillfällig arkitektur, installationskonst, evenemang och musik förvandlade torget till ett levande stadsrum (ibid.). År 2014 inledde även AMF fastigheter en diskussion med kommunen om vad som skulle göras med de 45 000 kvadratmeter som blev lediga efter Swedbanks flytt (AMF:s informanter). Genom de temporära installationer och aktiviteter som skedde under sommaren fick kommunen möjligheten att

utvärdera vad som fungerar på platsen och inte (ibid.). En av slutsatserna var att man ville locka en bredare befolkning till platsen, inte bara arbetande befolkning (ibid.).

År 2017 renoverades Gallerians bottenvåningar och restauranger med uteserveringar öppnades (AMF:s informant). Samma år öppnade även Petter Stordalens hotell At Six och HOBÖ i Swedbanks gamla kontorslokaler, hans ambition var att återigen göra Brunkebergstorg till den levande plats det var på 1800-talet (ibid.). Utöver dessa hotell är även uteserveringarna

samt takbarerna TAK och Stockholm under stjärnorna två viktiga målpunkter som lockar människor till platsen under kvällstid (ibid.). Samtidigt som renovering av lokalerna fick torget också en ny design (Gabrielsson 2020). I samband med öppnandet av flera verksamheter och invigningen av torget hölls flera evenemang på platser för att locka dit människor, detta avstannade dock i samband med coronapandemin år 2020 (ibid.). Något som har upprätthållits är dock att AMF och kommunen under vintern samarbetar för att lysa upp platsen med vinterljus (ibid.).

3.3.3. Sammanfattning av viktiga händelser och aktörer

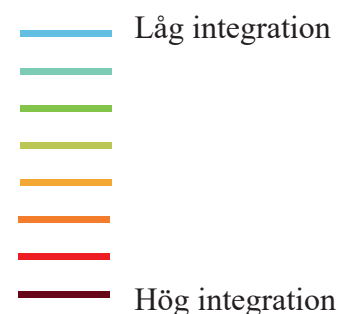
3.3.4. Data

Tabell 3. Tabellen visar den data som samlats in utifrån variablerna i Platspyramiden.

Målpunkter	Gallerian
Läge i stadsnätet	Avskilt (se figur 29)
Täthet (arbetande och boende per ha)	651
Närhet till kollektivtrafik (m)	300
Upplevelsevärden	Fontäner, Magnolior
Antal sittplatser (per ha)	575
Andel av bottenvåningar som är detaljrika bottenvåningar (%)	60
Skala på bottenvåningarna (antal entréer per 100 meter)	4
Andel av bottenvåningar som är aktiva lokaler (%)	80
Minst 75% av markens yta är fri från trafik med personbilar	Ja
Mer än 50% av ytan är solbelyst	Ja
Antal butiker, restauranger, serviceverksamheter och kulturverksamheter	111
Brett serviceutbud (minst tre typer av varje inom kategorierna butiker, restauranger och caféer, service och kultur)	Ja
Antal passerande mellan 16 och 17	758
Antal människor som vistas på platsen klockan 16	22

Figur 31. Kartan visar resultatet av choice-analysen som gjordes för att undersöka Brunkebergstorgs integration. Här visas analysen som gjordes med radien 5000 meter. (©Lantmäteriet 2023 med bearbetning)

Figur 32. Fotografiet visar Riksbankens slutna bottenvåning. Denna bidrar inte till aktivitet och liv för allmänheten på torget.

Figur 33. Fotografiet visar en av entréerna mot torget som gjorts mer detaljrik med växter. Aktörerna kring platsen anstränger sig för att göra torget mer välkomnande.

Figur 34. Fotografiet visar planteringar med murgröna och magnolia. Dessa bidrar med upplevelsevärden till torget.

Figur 35. Fotografiet visar att Gallerians bottenvåning har aktiverats med uteserveringar mot torget. Detta gör torget till en mer välkomnande plats som bjuder in till vistelse.

Figur 36. Fotografiet visar en av fontänerna med bänkar runt. Fontänerna skapar upplevelsevärde och sittplatserna bjuder in till vistelse.

Figur 37. Fotografiet visar entrén till Gallerian som är den viktigaste målpunkten i anslutning till torget.

3.3.5. Analys

Framgångsindikatorer

Under observationstillfället vistades 22 människor på Brunkebergstorg. Samtliga satt och njöt av solen på uteserveringarna, på bänkarna eller på planteringarnas kanter. Vissa umgicks i grupp medan andra satt ensamma. Flödet på torget var dock betydligt högre än antalet som vistades på platsen, det var alltså en relativt låg andel som stannade kvar. Baserat på observationsstudierna upplevdes platsen som tom i förhållande till hur stor kapacitet den har för människor att vistas på. Andelen barn som vistades på platsen var mycket låg och barnen som observerades stannade inte upp och lekte utan de passerade genom platsen med sina föräldrar. Antalet äldre som observerades på platsen var också mycket litet, vuxna människor med ärenden i gallerian, eller som var på väg från jobbet eller bodde på hotellen dominerade platsen.

I kontrast till detta vittnar AMF:s informanter om fulla uteserveringar och att Brunkebergstorg har blivit en helt ny plats sedan renoveringarna under 2010-talet. Dagflödena av tjänstemän kompletteras nu av kvällsflöden som skapas av de nya hotellen och uteserveringarna. Den ökade aktiviteten har lett till en tryggare plats (ibid.). Glad stadsinformant menar däremot att ombyggnationen av själva torget förvandlade platsen till det sämre, grönskan har ersatts av hårdgjord yta som inte har lika bra förutsättningar för att aktiveras som den tidigare parken hade.

Framgångsfaktorer

Torget är beläget centralt i Stockholm city och områdets befolkningstäthet på 651 personer per hektar innebär att många människor rör sig i stadsdelen. Tunnelbanestationen Stockholm City ligger endast 300 meter bort, platsen är solbelyst och Malmskillnadsgatan är ett förhållandevis starkt stråk ansluter till platsen.

Trots detta är torget märkbart mindre besökt än till exempel Sergel torg, Drottninggatan och Kungsträdgården. Att torget upplevs som avskilt verkar vara en av dess starkaste kännetecken, det är bland det första som nämns i flera texter som finns skrivna om platsen (Jonsson 2017; Gabrielsson 2020; Fare 2015). Malmskillnadsgatan ligger upphöjt över Sergel torg, Drottninggatan och Sveavägen, därför finns inget huvudstråk som leder människor från dessa platser in till Brunkebergstorg (se figur 31). För att ta sig från Sergels torg till Brunkebergstorg behöver man känna till de undangömda passager som leder dit och ha en bra anledning att leta sig dit. Detta bekräftar Hilliers (1998) teori om vikten av att en plats är rumsligt integrerad i stadsnätet för att platsen naturligt ska fyllas med människor.

Satsningen som gjordes på Brunkebergstorg under 2010-talet är ett exempel på hur en plats som har många av stadsbyggnadsfaktorerna i Platspyramiden kompletteras genom satsningar på stadsrumsfaktorerna. Även om platsens bottenvåningar fortfarande är relativt storskalig och avståndet mellan portarna är stort blev platsen mer aktiv och välkomnande när fler lokaler för verksamheter skapades i gallerians bottenvåning (se figur 35). Att en ingång till Gallerian från torget byggdes gör att man från torget får direkt tillgång till en av platsens kanske största styrkor, det stora och breda serviceutbudet (se figur 37). Bottenvåningen av gallerian har i grunden en detaljlös utformning men verksamheterna i bottenvåningarna har gjort det bästa av situationen genom att dekorera entréer och uteserveringar med grönska (se figur 33). Riksbankens bottenvåning är slutet (se figur 32) och bottenvåningarna mitt emot gallerian saknar i dagsläget detaljer.

Även om andelen grönska på torget har minskat sedan tidigare har påkostade växtval gjorts, magnoliorna utgör accenter på platsen med

sin blomning och sina distinkta höstfärger (se figur 34). Tillgången till sittplatser på torget är mycket stor, vilket möjliggör en paus i vardagen och möjlighet att äta medhavd eller köpt mat på torget. Fontänerna (se figur 36) tillför och de guldiga lamporna tillför karaktär till torget. En relativt stor andel av platsens yta upptas fortfarande av bilväg, men dagen situation är i alla fall en förbättring från 80-talet då bilarna även körde längs gallerians fasad. Bilarnas hastighet är också så pass låg att trafiken inte blir överdrivet påtaglig.

Utvecklingsprocessen

Den mest avgörande framgångsfaktorn på Brunkebergstorg har varit aktiveringen av bottenvåningarna och de nya verksamheter som öppnats upp kring platsen. Dessa bidrar till en mer kontinuerlig rörelse av människor över dygnet än tidigare. Utvecklingen har möjliggjorts av fastighetsägarna och kommunen. Samarbetet och de stora investeringarna i den omfattande planen är oumbärlig för att torget ska kunna ha blivit vad det har blivit. Det kan diskuteras om den nya utformningen av torget verkligen har gjort platsen mer framgångsrik, då den baserat på intervjun med Glad stads informant inte möjliggör temporära evenemang på samma sätt som tidigare.

Brunkebergs torg är ett solklart exempel på strategisk platsutveckling. På grund av planen som formades i början av 2010-talet har nya verksamheter öppnats upp och den ökade kvalitén på platsen bidrar till en mer vital och attraktiv stadskärna, sett ur det ekonomiska perspektivet som kännetecknar strategisk platsutveckling. Brunkebergstorg är dock en speciell plats och huruvida platsen har blivit mer framgångsrik eller inte är svårtolkat. Sett ur ett kommersiellt perspektiv är platsen mer lyckad nu med tanke på de många verksamheter som öppnat upp kring platsen. Platsen har även blivit mer trygg tack vare att de nya flöden som

skapats av verksamheterna gör platsen mer regelbundet befolkad över dygnet och året.

De kommersiella intressen som kan finnas i platsutvecklingsprocesser kan som tidigare nämnt kritiseras för att förskjuta vissa människor och verksamheter bort från en plats till förmån för mer välbärgade grupper. Utvecklingen av Brunkebergstorg har till stor del drivits av storskaliga kommersiella fastighetsägare som ser möjlighet till vinst i utvecklingen av torget. Dock bor det nästan inga människor i anslutning till torget (AMF:s informanter) och de bostäder som finns bör redan ligga i en hög prisklass på grund av det centrala läget. Som nämnt i beskrivningen av Brunkebergstorgs utvecklingsprocess var de flesta bottenvåningarna inaktiva och en stor del av verksamheten kring platsen bestod av kontor. Därför finns det troligtvis inga människor som tvingats lämna sina bostäder på grund av utvecklingen på Brunkebergstorg och då det inte fanns några verksamheter riktade ut mot torget innan renoveringen har inga småskaliga butiksägare heller tryckts bort från platsen på grund av höjda hyror. Däremot kan vissa användare av torget ha förlorat sin koppling till platsen i och med renoveringen. Dock har ett otryggt torg med förbättringspotential förvandlats till en plats med fler ögon på platsen över dygnets timmar, i enighet med Kahne (2015) anser jag att det är mer etiskt att försöka göra platsen bättre och tryggare genom att renovera den.

Sett ur ett kulturellt och socialt perspektiv verkar platsen delvis ha varit mer framgångsrik precis innan renoveringen, matparken och de konserter som anordnades i samband med denna bjöd in till mer blandade funktioner på platsen. Under denna period var Brunkebergstorg både en plats för ekonomisk, social och kulturell transaktion. Men efter renoveringen blev platsen mer programmerad och inte längre lika

lämpad för temporära evenemang (Glad stads informant). Däremot tyder intervjun av AMF:s informanter på att platsen blivit tryggare i och med de mer kontinuerliga flödena över dygnet och året. Frågan om vad i utvecklingen av Brunkebergstorg som lyft platsen och vad som sänkt den beror på vems perspektiv man tittar. Det är intressant att AMF:s informanter som representerar ansvariga för renoveringen av platsen lyfter platsens framgång efter denna genomfördes, medan Glad stads informant som var ansvarig för matparken snarare menar att denna varit viktigast för platsens framgång. Brunkebergstorg illustrerar därför hur viktigt det är att komma ihåg att graden av framgång hos platser är en mycket subjektiv bedömning som mycket väl kan påverkas av vilken roll man har i förhållande till platsens utveckling. Flera aktörer kan ha ett intresse av att beskriva platsen som framgångsrik, vilket är viktigt att komma ihåg i denna typen av analyser.

Brunkebergstorg förblir en gåtfull plats då upplevelsen när jag vistas på platsen och resultaten från intervjuerna skiljer sig från den uppfattning AMF:s informanter har om platsens framgång. Det är intressant att reflektera över varför de många åtgärder som vidtagits för att förbättra Brunkebergstorg inte lett till att platsen är otvetydigt framgångsrik. Brunkebergstorg exemplifierar distinktionen mellan målet om stadsliv och indikatorer på stadsliv. AMF:s informanter vittnar om ett rikt stadsliv, samtidigt som indikatorn vistelse och beteende skulle kunna vara starkare om fler människor vistades på platsen och ägnade sig åt en större mångfald av aktiviteter. En förklaring till varför Brunkebergstorgs framgång är tvetydig skulle kunna vara att stadsbyggnadsfaktorn "läge i stadsnätet" väger extra tungt och att platsen kämpar i uppförsbacke i och med läget den har i förhållande till andra platser i City. Ytterligare en teori är att byggnaderna kring platsen och torgets nya utformning inte tilltalar de estetiska preferenser som människor har. Platsen saknar också en multifunktionalitet som tilltalar alla åldrar, vilket finns till exempel på Nytorget.

3.4. Sammanfattande analys av fallstudierna

De platser som studerats har både likheter och skillnader. En likhet är att ingen av platserna som studerats har samtliga framgångsfaktorer. Framgångsindikatorerna de uppvisar trots detta innebär att en plats inte behöver samtliga framgångsfaktorer i Platspyramiden för att utveckla ett rikt stadsliv. Till exempel kompenserar de verksamheter som utgör målpunkter för de bristande lägesförutsättningarna som Nytorget har. Detta skulle även i viss mån kunna gälla för Brunkebergstorg, även om det inte är lika uppenbart då platsens framgång som sagt är tvetydig. Brunkebergstorgs bristande lägesförutsättningar är svårare att kompensera för då integrationen i gatunätet är något sämre. Tätheten kring Brunkebergstorg är dock högre, men att majoriteten av tätheten utgörs av arbetande, vilket skulle kunna vara en orsak till att lägesförutsättningarna är mer svårkomparerade på Brunkebergstorg än på Nytorget. Att få en känsla för ungefär hur många faktorer som krävs och vilka som är viktigare än andra för att en plats ska kunna utvecklas är värdefullt att ha med sig när man planerar ett platsutvecklingsprojekt. Denna kunskap erhålls genom att studera genomförda platsutvecklingsprocesser och lära sig av dessa.

De tre fallstudier som gjorts bekräftar påståendet som görs i teorikapitlet om att det finns olika typer av platsutveckling. Fallstudierna representerar både strategisk, kreativ och taktisk platsutveckling. Undersökningen visar att olika typer av förhållningssätt kan leda till bättre platser i olika typer av situationer. Studien av platserna har även visat att gentrifiering och platsutveckling som drivs av privata aktörer

inte behöver hänga ihop. Brunkebergstorg uppvisar inte de mest traditionella tecknen på gentrifiering: att butiksägare och boende inte kan stanna kvar i området på grund av ekonomiska skäl. Däremot syns vissa sådana tendenser hos Nytorget. De gräsrotsaktörer som satte igång utvecklingsprocessen lyckades så bra att vissa av dem behöver kämpa för att kunna vara kvar i området på grund av de höga hyrorna. Detta är intressant utifrån perspektivet att det inte verkar ha funnits en uttalad strategi för att utveckla platsen för att nå ett vist, utan bara ett samarbete mellan verksamhetsägare för att göra deras område mer levande för befolkningen som bor där. Detta ledde till en spontan kedja av skeenden som de drivande aktörerna i början av processen inte räknade med och som de inte heller önskade sig. Det skulle kunna vara så att större aktörer som har kunskap om platsutveckling har större möjligheter att reflektera över effekterna av en platsutvecklingsprocess, vilket kan vara både positivt och negativt beroende på intentionerna.

Det är mycket intressant att jämföra Hökarängen och Nytorget med Brunkebergstorg sett till aspekten av placering i Stockholm. Brunkebergstorgs placering är i princip så central den kan bli, det är därför inte konstigt att människor från hela Stockholm använder platsen. När Nytorget förvandlades till en plats som lockar besökare från hela Stockholm uttrycktes enligt SoFo:s informant visst missnöje med detta bland invånarna. I Hökarängen däremot menar Kolessar et al. (2019) att det fanns en stolthet över att Hökarängens verksamheter lockade människor från andra Stadsdelar. Det är sannolikt att även den motsatta

åsikten förekom kring båda platserna och det är intressant att reflektera över hur utbredda de olika åsikterna är och hur man ska förhålla sig till dessa från ett bredare perspektiv.

Ytterligare en intressant jämförelse att göra mellan Nytorget och Hökarängen kontra Brunkebergstorg är utvecklingsprocessernas kronologi. Stadsbyggnadsfaktorerna hos både Nytorget och Hökarängen har varit konstanta över lång tid. Stadsrumsfaktorerna har däremot skiftat, vilket har styrt stadslivet på platsen. Hur de observerbara aspekterna hos dessa platser har förändrats över tid stämmer alltså bra överens med Platspyramidens gestaltning av i vilka skeden dessa formas. I jämförelse med detta är Brunkebergstorg en speciellplats då den historiskt sett var välintegrerad i staden, men sedan fick sina förutsättningar förändrade

i grunden i samband med ombyggnationen av Stockholm city. Brunkebergstorgs process är alltså allt annat än förutsägbar och låter sig inte riktigt fångas av pyramidens form.

Gemensamt för resultatet av samtliga fallstudier är att frågan om huruvida platsen verkligen är framgångsrik är mer eller mindre tvetydig. I samtliga fall har det funnits olika åsikter angående om platsernas förändringar har gjort dem bättre eller sämre. I arbetet med utveckling av urbana platser som berör många människor är detta sannolikt något man i framtiden kommer behöva fortsätta förhålla sig till. Det är viktigt att ha kunskap om gentrifiering, vara medveten om eventuella konsekvenser för olika grupper och omsorgsfullt tänka igenom intentionen med ett utvecklingsprojekt.

4. DISKUSSION

I det avslutande kapitlet diskuteras uppsatsens resultat och metod. Förslag på vidare undersökningar ges.

4.1. Diskussion av resultatet

I detta arbete har en analysmodell för platsutveckling utvecklats baserat på en rad olika referenser inom stadsbyggnad, arkitektur och platsutveckling. Platspyramiden kompletterar liknande modeller för framgångsrika platser med en ny kategorisering av dess observerbara aspekter. Distinktionen mellan framgångsfaktorer och framgångsindikatorer ökar förståelsen för dess relation till platsutvecklingsprocessen. Förhoppningen är att modellen bidrar till djupare förståelse för platsutveckling och att detta leder till att fler platser utvecklas till det bättre i framtiden. Fallstudierna av Nytorget, Hökarängen centrum och Brunkebergstorg illustrerar hur modellen kan användas som utgångspunkt för analys och konkretiserar hur de framgångsfaktorer och framgångsindikatorer som kartlagts i modellen kan samspela i verkligheten.

Platspyramiden utformades som en ansats till att göra platsutvecklingsprocesser mer begripliga. Därför har den delats in i tydliga kategorier då detta kan vara till hjälp för att strukturera tankarna och hitta ett gemensamt vokabulär för att diskutera om en plats är framgångsrik samt vad det är som har fått den att bli det. Detta arbete kan speciellt givande för landskapsarkitekter att ta del av då uppsatsen tar ett bredare grepp om vilka aspekter som påverkar en plats än vad landskapsarkitekter traditionellt arbetar med. Till exempel kan det vara bra att ha förståelse för vilken påverkan fastighetsägare och butiksägare har på platser när förvaltningen av en plats planeras. När ytan på en plats disponeras och när antal sittplatser läggs in i designen kan det också vara värdefullt att ha förståelse för hur mycket av besöksstrycket hos en plats i staden avgörs endast av dess placering i stadsstrukturen, som bestäms i ett

tidigt planeringsskede. Här gör arbetet ett viktigt bidrag till platsutvecklingslitteraturen, då det i dagsläget finns få arbeten som gör kopplingar mellan stadsbyggnad och platsutveckling.

Även om den strikta uppdelningen gör modellen tydlig kan den även vara något missvisande. Modellens pyramidform skulle kunna leda till tolkningen av platsutvecklingsprocessen som linjär och statisk; att samtliga stadsbyggnadsfaktorer behöver finnas hos en plats, därefter tillförs samtliga stadsrumsfaktorerna och först efter det kan ett rikt stadsliv uppnås. I själva verket rör sig många platsutvecklingsprocesser upp och ner i pyramiden, vilket Brunkebergstorg är ett exempel på. Platser som en gång hade ett rikt stadsliv kan dö ut vilket kan kräva att både stadsbyggnadsfaktorerna och stadsrumsfaktorerna behöver omarbetas. En process kan även röra sig från botten direkt till toppen genom taktisk urbanism, för att sedan bearbeta stadsrumsfaktorerna i djupare detalj när man testat vad som skapar liv på platsen med snabba och billiga medel. Gränserna mellan kategorierna är också flytande när det gäller var vissa kriterier ska placeras in, mikroklimat och bilfritt finns till exempel med som både en stadsbyggnadsfaktor och en stadsrumsfaktor. Dock är verkligheten alltid så komplex att det är omöjligt att fånga den helt i en teoretisk modell. För att förstå verkligheten är det nödvändigt att skapa kategoriseringar och generaliseringar.

Som nämnt i teoriavsnittet finns det kritik av platsutveckling som metod och det finns fall där platsutvecklingsprojekt har fått negativa konsekvenser. Syftet med detta arbete har dock inte varit att bearbeta kritiken mot konceptet som helhet då det redan finns mycket skrivet

om problematiken som kan uppstå. Detta arbete utgår ifrån att platsutveckling i huvudsak förbättrar livsmiljön i städer, baserat på de många goda exempel som också finns att tillgå i litteraturen. När människor agerar för att göra något bättre finns ofta risken att något går fel trots att intentionerna var goda, vilket gäller även platsutveckling. Jag anser inte att denna risk väger så tungt att platsutveckling som koncept ska förkastas. Det finns gott om både bra och dåliga exempel på olika typer av platsutveckling som drivits av olika typer av aktörer. Därför uppmanar jag aktörer som leder platsutvecklingsprocesser att agera med lyhördhet för de varierande behov som finns på olika platser.

En av grunderna inom platsutveckling som lyftes fram i början av arbetet är att lokalinvånarnas behov och intressen ska stå i fokus. Exakt vilka som räknas som lokalinvånare är dock

något oklart och det går även att ifrågasätta om bästa resultat alltid uppnås genom att lyssna på lokalinvånarna. Som tidigare nämnt lyfter Jacobs (1961) fram vikten av att främja möten mellan lokalinvånare och besökare i det offentliga rummet för att få en levande och integrerad stad. Detta går även i linje med Stockholm stads vision om att minska segregation, vilket per definition innebär att olika typer av människor rör sig i olika typer av stadsdelar utan att interagera med varandra. Att locka fler människor till en plats än de som bor i området kan därför anses vara eftersträvansvärt från ett stadsbyggnadsperspektiv, men de boende i området kan motsätta sig dessa vilket syntes i intervjun med SoFo:s informant. I platsutvecklingsprocesser är det därför mycket viktigt att kartlägga aktörer och intressenter samt reflektera över vems intressen och behov som prioriteras.

4.2. Diskussion av metoden

Även om jag anser att detta arbete har uppfyllt sitt syfte finns det vissa brister i metoden som är viktiga att nämna för att undvika missförstånd och att arbetets resultat tolkas och används fel.

Att Platspyramiden till största delen baseras på teori skulle kunna vara en brist som innebär att den inte är så praktiskt förankrad som den skulle kunna vara. Även om fallstudierna har varit till hjälp för att utveckla den så hade resultatet kunnat bli starkare om ytterligare ett antal fallstudier hade gjorts parallellt. På så vis hade kanske ännu fler relevanta variabler gett sig till känna och placeringen av variablerna i pyramiden kanske hade sett annorlunda ut. Det är också viktigt att belysa att den teoretiska undersökningen av variablerna är relativt ytlig. Det finns långa böcker skrivna om var och en av dem och samtliga variabler skulle ensam kunna vändas och vridas på i ett eget examensarbete. I denna uppsatsen tas bara en eller några få aspekter av varje variabel upp och många påståenden lämnas oemotsagda. För den som vill veta mer om en specifik variabel rekommenderar jag därför att söka sig vidare till mer djupgående källor. Med det sagt fyller den övergripande undersökningen av variablernas relation till varandra som gjorts i detta arbete en viktig funktion också, det är viktigt att göra både generella och specifika studier för att förstå världen.

De intervjuer som genomfördes med aktörer kopplade till Brunkebergstorg och Nytorget gav mycket värdefull information som inte fanns att tillgå i tryckta källor. De utgjorde ett viktigt komplement till litteraturen för att

skapa en så heltäckande berättelse som möjligt. Resonemangen om platsernas framgång i analyserna hade dock kunna bli ännu mer nyanserade om fler aktörer hade intervjuats. Exempelvis hade kommunens och butiksägares syn på platsernas framgång varit intressanta att inkludera. Även intervjuer med användare på platserna hade berikat arbetets resultat. Genom att komplettera observationerna av användarnas beteende med deras egna formuleringar av vad som fungerar bra och vad som skulle kunna förbättras på platsen skulle ge en ännu tydligare bild av hur framgångsrik platsen är, från vems perspektiv den är framgångsrik och det fortfarande finns ytterligare rum för utveckling. Att samla in den mängden data som hade krävts för att ge en rättvis bild av människors upplevelse ryms dock inte inom arbetets avgränsning som är att fokusera på platsers kvantitativa egenskaper.

Den data som anges för gångflöde och vistelse på platserna samlades endast in under ett tillfälle, vilket innebär att den inte utgör ett stabilt underlag för analyser av platsens gångflöde och besökstryck i sig. Syftet med att redovisa denna data är att sätta flöde och vistelse i relation till varandra för att få en ungefärlig känsla för hur många som stannar och vistas på platsen och vad de gör. Fallstudierna visar hur resonemang kan föras utifrån dessa värden snarare än att presentera säkra värden för dessa faktorer. För att kunna ange ett värde för vistelse och gångflöde med god statistisk grund skulle varje plats behöva studeras under flera dagar. Besökstrycket på en plats kan variera mellan olika veckodagar, vilket innebär en felkälla om platsernas värden jämförs med varandra då mätningarna gjordes olika veckodagar.

4.3. Vidare studier

Detta arbete har avgränsats till att undersöka platser utifrån dess observerbara aspekter. Som nämnt tidigare i uppsatsen kan platser definieras både utifrån objektiva observerbara attribut och mänskliga upplevelser av vad en plats är. Att uppsatsen endast fokuserar på en av dessa aspekter innebär att det även skulle kunna skrivas en uppsats med samma tema fast med definitionen av en plats som en produkt av mänskliga minnen och upplevelser som utgångspunkt. Man kan alltså tänka sig att ytterligare en analysmodell skulle kunna utvecklas, eller att upplevelsen av platsen läggs till som ytterligare en del i samma modell. Jag vill helst se en modell som kombinerar det fysiska och upplevelsemässiga dimensionerna av en plats då de i praktiken är sammanvävda och därmed behöver arbetas med parallellt i största möjliga mån.

En given fortsättning på detta arbete är hur de framgångsfaktorer som identifierats kan utvecklas till en modell för att identifiera platspotential. Detta är ämnet för Spacescapes forskningsprojekt som pågår parallellt med detta arbete. Under studiens gång har det uppdagats att platspotential är ett ämne som bearbetats mycket lite inom den akademiska världen och det skulle därför vara mycket intressant att undersöka potential och risker med denna typen av verktyg.

Som tidigare nämnt är platspyramiden inte en kvantitativ modell i den bemärkelsen platsutvecklingsprocesser utvärderas utifrån givna tröskelvärden, modellen fungerar mer som en kompass. Verkligheten är för komplex för att fångas i fasta och allmängiltiga siffror, därför är det mänskliga omdömet oumbärligt för att kunna göra analyser av komplexa stadsmiljöer utifrån denna typen av modeller. Dock är någon form av referensvärden mycket värdefulla, om inte nödvändiga, att ha när man analyserar denna typen

av faktorer. Omdömet behöver tränas upp till att känna igen lämpliga värden för de olika faktorerna, vilket endast kan göras genom att studera referensfärden. Det skulle vara intressant med en fördjupad studie om hur modellen på bästa sätt kan förhålla sig till värden på de olika faktorerna. Är det genom att ange ett fast värde baserat på fallstudier som i Stadslivsindex? Eller är det att ange ett intervall baserat på fallstudier? Eller är det att inte ange något värde alls och uppmuntra användaren att själv samla på sig värden från fungerande exempel över tid? Mätbarhet och omdöme inom platsutveckling, stadsbyggnad och landskapsarkitektur är mycket intressant att studera djupare.

Det skulle även vara intressant göra en analys som utgår från modellen på platser i mindre städer, både för att analysera genomförda platsutvecklingsprocesser och för att hitta platser med utvecklingspotential. Vilka framgångsförutsättningarna och framgångsindikatorerna är förväntas inte skilja sig betydligt beroende på stadens storlek, däremot skulle det kunna finnas skillnader i förutsättningars betydelse för platsers framgång och potential. Till exempel kanske inte närhet till kollektivtrafik är av lika stor betydelse i mycket små städer där det finns goda möjligheter att gå och cykla överallt.

En aspekt som inte innefattas i Platspyramiden är de demografiska förutsättningarna hos en plats. Både Hökarängen och Nytorget har till stor del utvecklats tack vare kulturella aktiviteter som initierats av lokala aktörer. Ett rimligt antagande är att dessa initiativ kräver någon form av erfarenhet av kulturellt engagemang och kännedom kring hur man i det svenska samhället kan gå till väga för att verkställa sina idéer. Detta är en förutsättning som skulle kunna undersökas vidare och inkluderas i modellen.

4.4. Slutsats

Genom utveckling av Platspyramiden och fallstudier av Nytorget, Hökarängen och Brunkebergstorg har detta arbete synliggjort komplexiteten hos urbana platser och platsutveckling. Vad som skapar framgång hos en plats som influeras av flera olika aktörer är en bredare fråga än det som har att göra med landskapsarkitektens essentiella arbetsuppgifter. Om platsutveckling har kritiserats för att vara ett brett och spretigt koncept har jag nu breddat det ännu mer genom att analysera stadsbyggnadsfaktorer i förhållande till

platsutvecklingsprocesser. Samtidigt har bryggan mellan platsutvecklingsprocessen och platsers observerbara aspekter som skapats förhoppningsvis erbjudit ett nytt perspektiv som gör platsutveckling något mer begripligt. Avslutningsvis lämnar jag dig som läser med uppmaningen att vara nyfiken på platsutvecklingsprocesser som redan genomförts för att hämta visdom som kan stärka din egen praktik. Förhoppningsvis kan platspyramiden vara en inspiration och en kompass i denna resa.

Referenser

Publicerade källor

Anderberg, E. (2023). Nytorsfesten 2019: *Så blir festivalen i sommar*. <https://thatsup.se/stockholm/article/nytorsfesten-2019-s%C3%A5-blir-festivalen-i-sommar/> [2023-02-19]

Axfood (2019). *Urban Deli fyller 10 år*. <https://www.axfood.se/nyhetsrum/nyheter/urban-deli-fyller-10-ar/> [2023-02-17]

Bauman, Z. (1992). *Intimations of Postmodernity*. Routledge.

Bentley (u.å.). *Textureradmodell* [Kartografiskt material]. Sockholm Stad. <https://eu.opencitiesplanner.bentley.com/stockholm/textureradmodell>.

Bondens egen marknad. (u.å.). *Om oss*. <https://bondensegen.com/om-oss/> [2023-02-17]

Borg, K. Gibrand, M. & Forsman, J. (2022). *Rikare grannskap - Mobilitetslösningar som minskar bilanvändning och frigör ytor för fler bostäder, mer grönska och bättre livsmiljö i bildominerade områden*. Nyrens Arkitektkontor, RISE, Tricevtor och KTH, Stocholm. <https://www.nyrens.se/wp-content/uploads/2022/11/Rikare-grannskap-slutrapport-hogupplöst.pdf>

Boverket (2021). *Förutsättningar för stärkt platssamverkan*. Karlskrona: Boverket. https://www.boverket.se/contentassets/93a19f14611b4d7d8568abe41f499025/starkt_platssamverkan

Botkyrka kommun. (2022). *Platssamverkan i Fittja*. <https://www.botkyrka.se/kommun-och-politik/sa-styrs-kommunen/sa-arbetar-kommunen/sa-arbetar-vi-med.../sa-jobbar-vi-for-ett-tryggare-botkyrka/sa-jobbar-vi-med-trygghet-dar-du-bor/platssamverkan-i-fittja> [2023-01-24]

Caemona, M. Tiesdell, S. Heath, T. Oc, T. (2010). *Public Places Urban Spaces*. Second edition. New York: Routledge.

Centrum för AMP. (2023). *AMP-modellen - En modell för utveckling av offentliga rum*. <https://centrumforamp.se/amp-modellen/> [2023-05-12]

Ekberg, E. (2010). *Så här blir nya Brunkebergstorg*. <https://fastighetssverige.se/artikel/sa-har-blir-nya-brunkebergstorg-4431> [2023-02-18]

Elfors, S. (2015). *Hållbara Hökarängen - En dokumentation av ett utvecklingsprojekt*. Farsta: Molin & Sorgenfrei.

Ellery, P.J. Ellery, J. & Borkowsky, M. (2021). *Toward a Theoretical Understanding of*

Placemaking. *International Journal of Community Well-Being*, 4(1), 55-76. <https://doi.org/10.1007/s42413-020-00078-3>

Fare, S. (2015). *Brunkeberg - och torget som försvann*. Stockholm: Trafik-Nostalgiska förlaget.

Föreanta Nationerna. (2015). *Global Public Space Toolkit: From Global Principles to Local Policies and Practice*. UN Habitat, Nairobi. https://unhabitat.org/sites/default/files/2019/05/global_public_space_toolkit.pdf

Gabrielsson, C. (2020). Från Stureplan till brunkebergs torg - Trettio år av privatisering. *Bebyggelsehistorisk tidskrift*, 79, 25-45. <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1573340/FULLTEXT01>.

Gehl, J. (2010). *Cities for people*. Washington, D.C: Island P.

Gehl, J. & Svarre, B. (2013). *How to Study Public Life*. 1st 2013. uppl. Washington, DC: Island Press/Center for Resource Economics. <https://doi.org/10.5822/978-1-61091-525-0>

Google (2023). *Google maps* [Kartografiskt material]. Google. <https://www.google.com/maps/@59.3243409,18.0750658,11.29z>.

Hillier, B. Burdett, R. Peponis, J. Penn, A. (1987), Creating Life: Or, Does Architecture Determine Anything? *Architecture et Comportement/Architecture and Behaviour*, 3 (3) 233 - 250. pp.237

Hillier, B. (1998). *Space is the Machine: a configurational theory of architecture*. Cambridge: Cambridge University Press.

Jacobs, J. (1961). *The Life and Death of Great American Cities*. New York: Vintage Books.

Jonsson, G. (2017). *Brunkebergs torg får nytt liv*. Dagens industri, 2017-03-20. Tillgänglig: <https://www.di.se/weekend/brunkebergs-torg-far-nytt-liv/>

Kahne, J. (2015). *Does Placemaking Cause Gentrification?* Project for Public Spaces <https://www.pps.org/article/gentrification>

Kleberg, L, H. Ståhle, A. Lundgren, L, K. Dahlhielm, M. & Swartz, S. (2019). *Levande stadsmiljöer . En studie av trettio citymiljöer i Stockholm, Göteborg och Malmö samt analysverktyget Stadslivsindex*. Spacescape, Stockholm. https://assets.ctfassets.net/ghgq5ooi403r/1KCimDM7koHxk9y0jLDzFG/0cbc1732a49d46f696ab56cc4fd1a411/rapport_levande_stadsmiljo_190629.pdf

Kolessar, L. L., Lindholm, T., Haettner, E. & Romo, M. (2019). *Hållbara Hökarängen - En uppföljning*. Stockholm: White.

- Konsthall C. (2021). *Om Konsthall C*. <https://www.konsthallc.se/info/om-konsthall-c> [2023-02-19]
- Konathall C. (2022). *Paviljong C*. <https://konsthallc.se/program/paviljonge2022> [2023-02-19]
- Legeby, A. (2010). *URBAN SEGREGATION AND URBAN FORM : From residential segregation to segregation in public space*. Stockholm: KTH Architecture and the Built Environment.
- Lenzholzer, S. (2015). *Weather in the City*. Rotterdam: NAI Uitgevers/Publishers Stichting.
- Lindquist, O. (2016). *Sommargågator här för att stanna*. <https://sverigesradio.se/artikel/6512786> [2023-02-17]
- Lydon, M. & Garcia A (2015). *Tactical urbanism*. Washington: Island press.
- Markus, L. (2023). *Städernas stenar*. Stockholm: Dokument press.
- Markusen, A. och Gadwa, A. (2010). *Creative Placemaking*. DC: National Endowment for the Arts <https://www.arts.gov/sites/default/files/CreativePlacemaking-Paper.pdf>
- Montgomery, J. (1998). Making a city: Urbanity, vitality and urban design. *Journal of Urban Design*, 3(1), 93-116. <https://doi.org/10.1080/13574809808724418>
- Nyman, K.M. (2017). *Utveckling av Brunkebergstorg, upprustning och samfinansiering*. Reviderat genomförandebeslut. (Dnr T2016-01031) Stockholm stad. <https://insynsverige.se/documentHandler.ashx?did=1879380>.
- Nytorgsfesten (2023). *Nytorgsfesten*. <https://www.nytorgsfesten.se/> [2023-02-17]
- Perrault, E., Lebisch, A., Uittenbogaard, C., Andersson, M., Lucie Skuncke, M., Segerström, M., Svensson Gleisner, P. & Pere, P.(2020). *Placemaking in the Nordics*. Stockholm: Link Arkitektur, Future Place Leadership, Tryggare Sverige.
- Project for Public Spaces. (2018). *How to Turn a Place Around - a Handbook for Place Making*. New York: Project for Public Spaces.
- Project for Public Spaces. (u.å.a). *Great places strengthen communities*. <https://www.pps.org/about> [2023-03-14]
- Project for Public Spaces. (u.å.b). *What is placemaking?* <https://www.pps.org/article/what-is-placemaking> [2023-03-14]
- Relph, E. (1976). *Place and Placelessness*. London: Pion.

- Sandin, M. (2021). *En liten bok om Södermannagatan och Nytorget*. Stockholm: Trafik-Nostalgiska Förlaget.
- Schönning, K. (2000). *Hökarängen*. Stockholmshem.
- Sim, D. (2019). *Soft City - Building Density for Everyday Life*. Washington: Islandpress.
- Smith, N. (1996). *The New Urban Frontier - Gentrification and the Revanchist City*. London: Routledge
- Stockholms konst. (u.å.). *Brunkbergstorg 2014*. <https://www.stockholmkonst.se/konsten/konstprojekt/brunkebergstorg-2014/> [2023-02-20]
- Stockholm stad. (2018). *Översiktsplan för stockholm stad*. Stockholm: Stadsbyggnadskontoret.
- Stockholm stad. (2022a). *Nytorget*. <https://parker.stockholm/parker/nytorget/> [2023-02-17]
- Stockholm stad. (2022b). *Vinterplats: Skånegatan*. <https://upplev.stockholm/platser/sodermalm/skanegatan/vinterplats-skanegatan/> [2023-02-17]
- Stevens, Q. (2007). *The Ludic City: Exploring the Potential of Public Spaces*. London: Routledge.
- Ståhle, A. Wezelius, I. Kleberg, H. Gjertsen, S. & Rydell, M. (2016). *Mäta stad*. Stockholm: Spacescape. https://www.spacescape.se/wp-content/uploads/2016/11/mata_stad_20161117.pdf
- Ståhle, A. (2019). *Public Space Making - Searching for Best Practice from Planning to Management*. Stockholm: Spacescape. https://docs.wixstatic.com/ugd/fl209c_ec0873b454c34b3ca45b27b5e0b3c6db.pdf
- Stockholmshem (u.å.). *Platsutveckling med fokus på hållbarhet, biologisk mångfald och återbruk i Sättra*. <https://www.stockholmshem.se/om-oss/nyhetsarkiv/platsutveckling-med-fokus-pa-hallbarhet-biologisk-mangfald-och-aterbruk-i-sattra/> [2023-01-24]
- Svenska fotografers förbund. (2008). *Flera nyanser på lördag: Fotografiplank även på nytorget*. <https://www.sfoto.se/nyheter/flera-nyanser-pa-lordag-fotografiplank-aven-pa-nytorget/> [2023-02-23]
- Syssner, J. (2014). *Politik för kommuner som krymper*. Linköpings universitet. <http://liu.diva-portal.org/smash/get/diva2:742926/FULLTEXT01.pdf>
- Valli, C. & Hammami, F. (2021). Introducing Business Improvement Districts (BIDs) in Sweden: A social justice appraisal. *European Urban and Regional Studies*, 28(2), 155-172. <https://doi.org/10.1177/0969776420925525>

Vinnova. (2013). *Innovativa kommuner - Sammanfattning av lärdomar från åtta kommuner och relevant forskning*. https://www.vinnova.se/contentassets/2853f7d364444087b3b5e58d23aa5383/vr_13_10.pdf

Wyckoff, M.A. (u.å.). *Definition Of Placemaking: Four different Types*. <http://pznews.net/media/13f25a9fff4cf18fff8419ffaf2815.pdf>

Wessel, J. (2022). *Planket Stockholm är tillbaka: "Helt underbart"*. <https://www.kamerabild.se/nyheter/foto/utställningar/planket-stockholm-ar-tillbaka-helt-underbart> [2023-02-23]

Zimm, M. (2016). *Tillfällig arkitektur ger plats för kultur. Stockholm stad*. <https://start.stockholm/globalassets/start/om-stockholms-stad/utredningar-statistik-och-fakta/utredningar-och-rapporter/social-hallbarhet/tillfallig-arkitektur-ger-plats-for-kultur-bilaga-1.pdf>

Ej publicerade källor

Spacescape (2018a). *Axialkarta Stockholm*. [Opublicerad geodata].

Spacescape (2018b). *Rutnät med befolkningstäthet i Stockholm Stad*. [Opublicerad geodata].

Spacescape (2018c). *Unlinks Stockholm*. [Opublicerad geodata].

Figurer

Om inte annat anges är illustrationer och foton skapade av författare (Johansson 2023).

Material som är inkluderat i illustrationen av platspyramiden går under creative commons som godkänner användning, delning och ändring av material.

Figur 2: Kleberg, L, H. Ståhle, A. Lundgren, L, K. Dahlhielm, M. & Swartz, S. (2019). *Levande stadsmiljöer . En studie av trettio citymiljöer i Stockholm, Göteborg och Malmö samt analysverktyget Stadslivsindex*. Spacescape, Stockholm. https://assets.ctfassets.net/ghgq5ooi403r/1KCimDM7koHxk9y0jLDzFG/0cbc1732a49d46f696ab56cc4fd1a411/rapport_levande_stadsmiljo_190629.pdf

Figur 17. ©Lantmäteriet (2023). Brunkebergstorg, Stockholm. Hämtad i skala 1:2 400, SWEREF 99 TM Ortofoto [kartografiskt material] <https://minkarta.lantmateriet.se> [2023-03-15]. Bearbetad av Anna Johansson.

Figur 8. ©Lantmäteriet (2023). Nytorget, Stockholm. Hämtad i skala 1:2 400, SWEREF 99 TM Ortofoto [kartografiskt material] <https://minkarta.lantmateriet.se> [2023-03-15]. Bearbetad av Anna Johansson.

Figur 4. ©Lantmäteriet (2023). Nytorget, Stockholm. Hämtad i skala 1:5400, SWEREF 99 TM Ortofoto [kartografiskt material] <https://minkarta.lantmateriet.se> [2023-05-10]. Bearbetad av Anna Johansson.

Figur 19. ©Lantmäteriet (2023). Hökarängen centrum, Stockholm. Hämtad i skala 1:2 400, SWEREF 99 TM Ortofoto [kartografiskt material] <https://minkarta.lantmateriet.se> [2023-03-15]. Bearbetad av Anna Johansson.

Figur 3. ©Lantmäteriet (2023). Stockholm. Hämtad i skala 1:74 000, SWEREF 99 TM Ortofoto [kartografiskt material] <https://minkarta.lantmateriet.se> [2023-03-15]. Bearbetad av Anna Johansson.

Figur 9. Larssons Ateljé. (1902). [Fotografi]. Stockholms stadsmuseum Fotonummer F 82223 ; Fotonummer POSC 619 ; Fotonummer C 352. <https://stockholmskallan.stockholm.se/post/4217>

Figur 20. Helldén, D. (1962). [Fotografi]. Arkdes. <https://digitaltmuseum.se/011015020137/svampen-pa-stureplan-stockholm-man-kvinnor-och-barn-i-vantan-pa-sparvagnen>

Figur 28. Okänd fotograf (u.å.). [Fotografi]. Stockholms stadsmuseum. Fotonummer Fa 47000. År 1896. <https://stockholmskallan.stockholm.se/post/6747>

Figur 30. Thomssen, Å. (1948). [Fotografi] Stockholms stadsmuseum Fotonummer DIG 756. <https://stockholmskallan.stockholm.se/post/27217>

Bilaga 1: intervjufrågor

PLATSEN IDAG

2. Vad anser du vara platsens största attraktionskraft idag? Läget? Innehållet? Stadsmiljöns utformning?
3. Hur fungerar samverkan kring platsen idag? Bidrar fastighetsägare till driften av platsen på något sätt?

VÄGEN DIT

4. Beskriv utvecklingsprocessen, vilka har varit framgångsfaktorerna? Finns det någon tydlig händelse/projekt som fått platsens utveckling att accelerera? Finns det tydliga händelser som skapat konflikter eller bidragit till avstannad utveckling?
5. Vilka aktörer, verksamheter eller evenemang har haft störst betydelse för platsens utveckling över tid?
6. Har dialog med användare/boende och samverkan använts som en metod i arbetet?
7. Hur har utvecklingen av lokalhyror sett ut? Hur har besöksstrycket utvecklats? Image förändrats?